

СИРЛИ НУР

фантастик ҳикоялар

МУНДАРИЖА

Сирли нур
Биринчи синов
Пуштиранг парвоз

СИРЛИ НУР

Улуғбек! Улуғбек! Мен — биринчи. Қалай эшитяпсиз? Қабул.

— Биринчи! Биринчи! Мен — Улуғбек! Сизни яхши эшитяпман. Нима янгиликлар бор? Қабул.

— Нур тарқатаётган нуқта кўздан ғойиб бўлди.

— Ғойиб бўлди?.. Нега? Қачон?

— Бир неча дақиқа аввал мен сайёра атмосферасига кирдим, нурланаётган нуқта тепасида бир зум тўхтаб, кемани тўғри курсга олдим, кейин пастлай бошладим Икки юз метр ҳам тушишга улгурмагандим, нурланиш бирдан йўқолди.

— Ҳозир остингизда нима кўриняпти?

— Ҳозир кема қуюқ булутлар қуршовида. Телелокаторлар ҳеч қандай иш бермаяпти.

- Биринчи! Ниҳоятда эҳтиёт бўлинг. Булутлар қатламининг қалинлиги бизга номаълум. Сизни қуршаб олган туман сайёра сатҳигача чўзилган бўлиши эҳтимолдан узоқ эмас.

- Улуғбек! Қема булутлар қатламини ёриб чиқдн. Баландлик 15000 метр. Сайёра сатҳини кўряпман. Жигарранг ва алвон рангларни ажратса бўлади. Эҳ, юрагим ҳовлиқиб кетяпти! Шубҳасиз, сайёра юзаси қуюқ ўсимликлар билан, ўралган. Телелокаторлар йўналишини боя нур тарқатган нуқтага тўғрилаяпман.

Жимлик.

— Биринчи! Биринчи! Ўзи нима гап? Жавоб беринг! Ўша заҳоти разведкачи-фазогир Даврон Шариповнинг ҳаяжонли, айна пайтда севинчга тўла овози янгради: .

- Улуғбек! Сунъий қурилма кўряпман! Баландлик минг метр. Ўлай агар сунъий қурилма кўряпман!

- Ховлиқманг, биринчи, ховлиқманг. Уни тасвирлаб беринг.

- Тагимда, янглишмасам, шаҳар ястаниб ётибди.

Ўзга сайёра шаҳри! Ниҳоятда юксак қилиб қурилган тўғри формадаги цилиндрларни кўряпман. Асосининг диаметри тахминан юз метрга тенг бу иншоотлар турар жой бинолари бўлса керак. Ҳар бир цилиндр тепасида горизонтал йўналишда ва турли баландликка эга спиралсимон “бутоқлар” бор. Уларнинг ҳавода муаллақ турган энг чекка қисми қалин мис ликопчани эслатади. Бинолар йигирма-ўттиздан алоҳида-алоҳида жойлашган. Ҳар бир гуруҳ марказида бошқача шаклдаги — шарсимон, призмасимон, тўғри бурчакли қурилмаларни ҳам кўряпман. Чор-атроф ўт-ўлан, дов-дарахтлар билан ўралган. Албатта, агар қизил ва жигарранг баргли баҳайбат ўсимликларни дарахт деб аташ мумкин бўлса. Ўсимликлар биноларнинг девор ва пастки “бутоқлари” гача чирмашиб кетган.

— Биринчи! Нурланаётган нуқта ўрнида нима кўряпсиз? Диаметри икки-уч километрга тенг қорамтир доирани кўряпман. Янглишмасам, бу менинг нигоҳим қамрай шолиши мумкин бўлган бутун майдондаги ўсимликлардан ҳоли ягона жой. Эҳ, жин урсин! — Нима гап биринчи!

— Кечиринг, ўртоқ полковник. Оғзимдан чиқиб кетди. Баландлик икки минг метр. Менга энг яқин бинонинг кўп жойлари... шикастланганга ўхшайди!

— Шикастланиш қандай характерда?

— Бу саволга жавоб бериш учун бинога яқинроқ боришим керак. Ёнлама тортув двигателини ишга соляпман.

— Биринчи! Эҳтиёт бўлинг! Гравитацион ва майдон ҳимояси қурилмалари ишини яна бир текшириб чиқинг. Орага яна жимлик чўқди. Кўп ўтмай, тағин Даврон Шариповнинг ҳаяжонли, айни пайтда ҳавотир аралаш овози эшитилди:

— Улуғбек! Мен — биринчи! Спирал шаклдаги бино қошидаман. Бино ниҳоятда қалин ва тартибсиз ўсган ёввойи ўсимликлар қуршовида. Уй бурчаклари нураб кетган, деворларида катта-катта ёриқлар ва чанг босган тешиклар бор. Яқин атрофдаги бошқа бинолар ҳам худди шу аҳволда. Агар бу шаҳар бўлса, у — ташландик, ўлик шаҳар!

— Биринчи! Шикастланиш ҳарбий ҳаракатлар натижасида юзага келган, деб тахмин килиш мумкинми?

— Йўқ! — қатъий жавоб берди Шарипов. — Йўқ! Менимча, бинолар вақт ўтиши билан шу аҳволга тушган. Уларни кўп йиллик чанг қатламлари босган. Мен яқин келишим билан қандайдир майда жонзотлар тўдаси “гув” этиб тешик ва ёриқлардан чиқиб, бинонинг орқасига ўтиб кетишди...

— Биринчи! Дарҳол қорамтир доира нимадан иборатлигини аниқланг.

— Хўп бўлади!

Жимлик.

— Улуғбек! Мен — Биринчи! Доира устидаман. У чор-атрофини мазкур планетага хос қалин ўсимликлар ўраган оддий майдон экан. Аммо майдон ичи ўсимликлардан холи.

— Унда бирор махсус қурилма кўринмайдими?

— Йўқ.

— Майдоннинг рельефи қандай?

— Текислик. Худди яқинда текислаб чиқилганга ўхшайди.

— Ариқлар йўқми?

— Йўқ. Лекин ўртаси бир оз кўпчиброқ турибди, Ўртоқ командир, менда бир таклиф бор.

— Айтинг?

— Доира ўртасига қўнишимга рухсат берсангиз. Ўшанда ажойиб обзорга эга бўламан, лозим бўлса, дарров учиб кетишга ҳам улгираман, Анализаторлар ҳавони текшириб чиқишди. Ҳаммаси жойида. Радиация йўқ,

Унча узоқ бўлмаган жимлик. Кейин “Улуғбек” юлдузкезар кеммаси командирининг қатъий овози янгради:

— Қўнишга рухсат!

Зиё юлдуздан биринчи сигнал Плутон яқинидаги космик зондлардан бири ёрдамида қабул қилинди. Айтиш керакки, бир неча аср давомида зондлар фазони узлуксиз тинтишар, бироқ бирор натижага эришганича йўқ эди.

Мана, ниҳоят, биринчи сигнал — ўзга дунё цивилизациясидан илк хабар олинди. Биринчи сигналдан кейин иккинчиси, сўнгра маълум вақт оралиғида бошқалари қабул қилинди. Ҳамма сигналлар бир хил, маълум. тартибда юборилмоқда, уларнинг сунъий усулда юзага келтирилаётгани эса аниқ эди.

Фазо лингвистлари дарров қабул қилинган сигналларни матрица формасида ёзиб олиб, аниқлашга киришишди. Бироқ матрицаларда акс этдирилган белгиларнинг асл маъносини аниқлашга келганда фикрлар бўлинди.

Матрицадаги сигналлар икки гуруҳга бўлинган эди. Биринчи гуруҳда етти сайёрадан иборат қандайдир юлдуз системаси ифодаланиб, улардан иккинчи сайёра алоҳида ажратиб кўрсатилганди. Кейин сайёрада истиқомат қилувчи мавжудотлар, ўсимликлар, баъзи кимёвий

элементлар ва қатор математик функцияларнинг шартли белгилари акс этдирилганди. Иккинчи гуруҳ белгилар ҳам биринчисининг деярли аниқ нусҳасидан иборат эди. Белгилар биринчи гуруҳдагидай кетма-кет ва маълум вақт оралиғида узатилганди. Уларда биргина фарқ бўлиб, биринчи гуруҳдаги тирик мавжудотларнинг тасвири тушириб қолдирилган эди.

Ўша ондаёқ, нимададир янглишилган, деган тахмин пайдо бўлди. Афтидан, белгиларнинг жойларини алмаштириш, яъни матрицани тескарисига ўқиш лозим эди. У ҳолда биринчи ўринга тирик мавжудотлар акс этдирилмаган гуруҳ чиқарди ва гўё Зиё цивилизацияси ана шу усулда сайёрада ҳаёт пайдо бўлгани ҳақида ахборот бермоқчи эди.

— Йўқ,— дея қатъий эътироз билдиришди фазо лингвистлари.— Матрицани фақат бир хил усулда тузиш мумкин. Ҳозир қандай юзага келтирилган бўлса, худди шундай ҳолда. Уни тескарисига ўқишга интилиш тўла маъносизликка олиб келади, чунки бу ҳолда ҳамма белгилар ўз ячейкаларидан турли катталиқда силжийди ва бутун тасвир сочилиб кетади. Матрицанинг формаси ҳақида ортиқча гап юритишнинг сира ҳожати йўқ. Олинган натижани изоҳлаш лозим. Баҳслар авж олди, янги тахмин ва гипотезалар ўртага ташланди. Асосийси эса, ерликлар, ниҳоят, поёнсиз коинотда ёлғиз эмасликларини узил-кесил билиб олган эдилар.

Уч, аср аввал инсоният Қуёш системасидан ташқарига чиқди. Энг яқин юлдузларнинг чор-атрофи синчиклаб ўрганилди.

Вақт ўтаверди. Юлдузлар сари учиш мислсиз тезликда ривож топди. Коинотда ўта юқори тезликда ҳаракатланишнинг янги усуллари кашф этилди. Инсон олис ёритгичлар сари дадил қадам қўйди. Бироқ ҳамма жойда у сўниб бораётган ва сатҳи музлаган гелийдан иборат улкан космик сайёралар ёки эндигина туғилаётган оловли, шиддаткор дунёларга дуч келди.

Одам ўзи каби одамлар билан мулоқат қилмасдан ёлғиз яшай олмагани каби, яхлит цивилизациялар ҳам ўз тараққиётининг маълум бир босқичида ўзаро мулоқат қилиш учун ўткир эҳтиёж сезишади. Кейин олис фазоларни тадқиқ қилишга киришишди...

Зиёдан келган сирли сигналларнинг улкан қувонч ва ўта кўтаринки кайфиятда кутиб олинганлигининг боиси ҳам ана шунда эди. Дарров юлдузлараро учишга ҳозирлик кўрила бошланди.

Мана, ниҳоят, юлдузкезар “Улуғбек” кемаси Зиё юлдузи орбитасида айланувчи иккинчи сайёра яқинида.

Одатда юлдузкезар кемалар сайёраларга қўнишмас эди. Улар фазода маълум орбитада маневр қилиб юришар, унинг экипажи эса, махсус планетолетларда юлдузкезар кема ва ўрганилаётган сайёра ўртасида қатнаб иш олиб боришарди. Сайёрага биринчи бўлиб разведкачи фазогир отланди.

«Улуғбек»да разведкачилик вазифаси тошкентлик ёш фазогир Даврон Шариповга топширилган эди.

Кема Зиёга яқинлашаётганидаёқ сайёра юзасида нурланаётган доғ аниқланган эди. Сайёрани ўраб олган қалин булутлар энг сезгир локаторларга ҳам панд берган ва нурланаётган нуқта ягона мўлжал бўлиб хизмат қилаётган эди.

Бироқ... кутилмаганда у қаёққа йўқолган бўлиши мумкин?

— Улуғбек! Мен — Биринчи! — доклад қилди Даврон Шарипов сайёрага қўнгандан кейин бир неча минут ўтгач.— Ўрмонда қандайдир ҳаракат бошланди.

— Аниқроқ гапиринг, нима ҳаракат?

— Дарахт таналари орасида ғалати соялар ғимирляпти, шохлар силкиняпти, энг асосийси, гўё улкан филлар подаси қуруқ шох-шаббаларни босиб, янчиб ке-лаётгандай қаттиқ шовқин эшитиляпти.

— Бунинг сабаби кучли шамол эмасми? Ёки бирор маҳаллий қуюн кўтарилгандир?

— Балки. Аммо... Йўқ, бу шамол эмас, албатта. Дарахтлар орасидан қандайдир қора масса судралиб чиқяпти. У секин-аста мен томонга келяпти.

— Биринчи! Тезлик билан учишга шай туринг.

Ҳимоя майдони кучланишини оширинг.

— Тушунарли. Аммо бунга ҳозирча ҳожат йўқ. Масса негадир ҳаракатдан тўхтади. Ундан ингичка тармоқча ажралиб чиқиб, катта тезликда планетоет сари келаяпти. Мана, энди аниқ кўряпман... Ҳа! Бу ёққа, янглишмасам, ё қўнғиз, ёки чумолиларнинг зич тўдаси жадал юриб келаяпти!

— Уларни дурустроқ тасвирлаб беринг.

— Олдиндаги қўнғизнинг орқа томони ярим айлана шаклида, устида учта оқ доира бор. Олтита оёқ ёки қўл ёрдамида ҳаракатланади. Бош ўрнида кичикроқ ярим сфера жойлашган, ундан узун мўйловлари чиқиб турибди.

— Унинг катталиги қандай?

— Узунлиги бир метрга яқин. Баландлиги қирқ сантиметрча. Юрганида бу ўлчам бир оз катталашади. Танаси жигарранг тусда, оёқ-қўллари қоп-қора. Уларда иккитадан бўғин бор. Оёқ-қўллар пастроқда йўғонлашиб, япалоқ шаклда тугалланган.

— Афсуски, биз олти оёқли қўнғизларни сизга қўшилиб томоша қилиш имконига эга эмасмиз. Нурланиш берганимизга қарамай, булутлар қатлами ҳалигача тар-қалмади, телелокаторлар ҳамон жим...

— “Улуғбек!” Менимча... қаршимдагилар бирор маҳлуқ ёки ҳашарот эмас.

— Нима учун?

— Сайёра атмосферасининг состави бу ерда тез-тез кучли чақмоқлар чақнаб туришидан далолат берапти. Демак, ҳайвонлар яшин ва у билан боғлиқ хавфни яхши билишади. Негаки, мен қўнаётганимда тормозлаш двигателидан фойдаланиб, хийла узоқ муддат кеманинг тагидан пастга олов пуркаб турдим. Лекин мен уларда оловдан қўрққанлик аломатларини пайқамадим. Бу — ҳайвонларга хос бўлмаган хислат. Бунинг устига, бу, албатта, субъектив мулоҳаза, менга қўнғизларнинг ҳаракати ҳаддан ташқари оқилона туюляпти. Ҳайвонлар юрганда ўз энергиясини бунчалик аниқ ҳисоб-китоб билан сарфлай олмайди.

— Мабодо, қаршимда ақлли мавжудотлар турибди, Деб айтиш ниятингиз йўқми?

— Бундай деб тахмин қилинса ҳам, менимча, нотўғри бўлмайди. Мен ҳар хил цивилизация вакиллари бир-бирига икки сув томчисидай ўхшаши керак, деган назария тарафдори эмасман. Мен жигарранг қўнғизларнинг олий ақлга эга эканига ишонишим мумкин. Бироқ у ҳолда ташландиқ шаҳарни қандай изоҳлашни билмаяпман.

— Биз ҳали, бириичи, кўп нарсаларни изоҳлашимиз керак!

— Яна: кичкина қўнғизлар учун спирал шаклдаги баҳайбат бинолар нима учун зарурлиги ҳам муаммо...

— Хўш, у ҳолда яна қандай тахмин қилишимиз қолди?

— Менимча, улар машиналар. Ёки роботлар. Ё бўлмаса, киберлар.

— Олти оёқли киберлардан қандай наф бор?

— Бу сайёра учун худди шундай киберларгина иш бера олади. Атрофимдаги чангалзорларни бир кўрганингизда эди! Филдираклар ёрдамида улар орасида юриш мутлақо мумкин эмас. Фақат қадам ташлаб юривчи киберларгина амал-тақал қила олиши мумкин. Қадам ташлаб юривчи механизм учун эса, оёқларнинг оптимал сони, ўзингизга маълум, олтита бўлиши керак.

— Сизнингча, робот-қўнғизлар планетанинг чангалзорлар билан қопланишини аввалдан билиб яратилган экан-да?

— Мен бундай деб қатъий тасдиқламоқчи эмасман, Бироқ бир вақтлар инсоният томонидан яратилган киберлар ўз-ўзларини сошлаб, яна такомиллашиб, бошқатдан бунёдга келишган ва бирданига одамзодни йўқ қилиб ташлаган, дея тахмин қилиш нега мумкин эмас экан? Ана унда ҳаммаси тушунарли бўлади: ташландиқ шаҳар, чангалзорлар, манави мавжудотлар тўдаси...

— Нима тушунарли бўлади? Сигналлар-чи?., Яқиндагина нур таратган нуқта-чи? Ахир у бир неча соат давомида бекорга нурланмагандир? Бу кимдир ўзи ҳақида билдирмоқчи бўлганидан далолат бермайдими? Ўзингиз қўнган қора доира ҳақида нима дея оласиз?

— Менда ҳозирча бошқа тахминлар йўқ... Диққат! Жигарранг масса яна ҳаракатга келди. У, боя айтганимдай, қўнғизларнинг тиғиз гуруҳи экан. Улар олдин-ги қўнғизлар тузган икки йўлнинг нариги чеккасига “оқиб” келишяпти. Боядан бери эшитилаётган ноаниқ шовқин бирдан қулоқни қоматга келтирувчи қасир-қусурга айланди. Нима бўляпти ўзи? Жигарранг масса олға интилиб, гўё ўрмонни бир чеккадан ямлаётгандай орқасидан йўл очиб кетяпти!

Тагин жпмлик чўқди.

— Ақл бовар қилмайди! Бизнинг магистрал шосселардан қолишмайдиган катта йўл бир неча минут ичида ўрмон ичига шу даражада кириб кетдики, жигарранг масса, ҳатто, кўринмай қолди. Қаршимда тизилган қўнғизларнинг икки сафининг охири йўл бошига бориб тақалди... Йўл бошида қандайдир қора нуқта кўринди. У мен тарафга қуюндай тезликда учиб, тобора катталашиб кўриняпти. Мана, у олдимдаги майдонга етиб келди. Кемадан қирқ метрча нарида тўхтади. Бу... бу ҳаво ёстикчалари ёрдамида ҳаракатланувчи оддий арава экан. Унда момиқсимон оппоқ бир нима ётибди. Афтидан, мени меҳмонга таклиф қилишаётир... Улуғбек!.. Жавоб бўлмади.

— Улуғбек! Улуғбек!..— Даврон Шарипов бир неча минут бақириб, микрофонни силкитиб кўрди. Бироқ яна ҳеч қандай жавоб бўлмади. Негадир алоқа узилиб қолган эди.

Олдиндаги қўнғизлар ҳаракатга келишди. Улар арава олдида тўпланишиб, торгина йўлакча ҳосил қилишди. “Нима бўляпти ўзи?” — ўйларди Даврон уларнинг ҳаракатини кузатаркан.— Улуғбекка ҳеч нима қилмаган, албатта, юлдузкезар кема сайёрадан анча нарида, бунинг устига кучли қувватли ҳимоя майдони билан таъминланган”.

У ўрнидан турди, асбоб-ускуналарга тўла тор кабинада уёқдан-буёққа юра бошлади.

Балки алоқа узилиб қолгани қайтанга яхши бўлгандир? Энди у юзага келувчи ҳар қандай вазиятда ўзи мустақил қарор қабул қила олиш ҳуқуқига эга. Уч аср! Уч аср давомида одамзод фазода ўз ақлли қардошларини қидиради. Ким билади, балки шлюз-камерагина олис Ер вакилини орзу қилинган тарихий учрашувдан ажратиб тургандир?

Шарипов ўзининг маҳаллий олий ақл эгаларига қирғин келтирган қўнғизлар ҳақидаги тахминига ўзи ҳам ишонмаган, у сайёрадаги сирли ҳодисаларга изоҳ қидираётгани, холос. Изоҳ ҳозирча йўқ, бироқ сигналлар ҳам, ёруғ тарқатган нуқта ҳам, ғалати булутлар ҳам, ҳаммаси кимдир томонидан умумий бир ип билан боғлангандай эди Даврон Шарипов яна бир марта эфирга чиқиб, алоқа ўрнатишга ўриниб кўрди. Бироқ ҳеч қандай жавоб ололмади. Шунда у скафандрини кийди, лазер-автоматни қўлида бир айлантириб кўриб, яна жойига қўйди. Кейин ўзи билан бир неча кислород баллони олиб, шлюз-камера сари йўналди.

Оёқлари остидаги тупроқ ниҳоятда юмшоқ, у худди пружинадек босилиб, оёғини олиши билан яна кўтарилиб қоларди. Шарипоз бу буюк дақиқаларга мос тантанали бир гап айтмоқчи эди, бунинг ўрнига бирдан қўнғизларга қараб:

— Ҳей! Сизлар тишламайсизларми? — деб сўради.

Қўнғизлар сукут сақлаб туришарди. Йигит худди эс-ҳушини йўқотгандай, ҳеч қаёққа қарамай, тор йўлакдан қўнғизларнинг мўйловига тегар-тегмас бўлиб, арава томонга юрди.

Арава унчалик баланд эмас, бир метрча келарди. Бир неча зина унинг платформасига олиб чиқди. Даврон момиқ деб ўйлаган нарса момиқ эмас эди, албатта. Унинг тизалларигача ботиб кирган оёқлари бу оппоқ материал орасида бемалол ҳаракат қиларди. У оёғи остидаги ғалати матони ушлаб кўргиси келди, лекин скафандр қўлқоплари бунга имкон бермади.

Бирдан унинг ўтиргиси келди. У чўккаламоқчи эди, бироқ, кутмаганида қулай ва юмшоқ креслога ўтираётганини ҳис қилди. У орқаси билан креслога суялди, тирсаклар юмшоқ тиргагичларга тиралди. У момиқсимон материал билан ўралган креслонинг шаклини аниқлашга интилиб, қўлини пастга юборган эди, бўшлиқдан бошқа ҳеч нимани топмади.

У ўзини ниҳоятда яхши ҳис қилиб, хотиржмлик оғушига чўмди. Оёқларини узатиб юборди, роҳатланиб керишиб, кўзларини юмди. Уйқу аралаш енгил шовқин эшитди: арава жойидан жилган эди.

Даврон кўзини очганда, атроф ярим қоронғилик оғушида эди. У ҳамон аравада оппоқ момиқсимон материалга ботиб ётарди. Арава деворлари жигарранг кублардан ташкил топган тор ва узун коридорда турарди. Ҳар бир кубнинг ён томонида матрица шаклида жойлашган кўплаб тешикчалар мавжуд эди. Баъзи тешикчалар ўзидан қизғиш нур таратиб турарди. Давронга шип кўринмас, бироқ ёпиқ бино ичидалигини аниқ сезиб ётарди.

У кутилмаганда ўзига келиб, кескин ўрнидан турди-да, полга сакраб тушди. Ўша заҳоти тепадан ёқимли, унча ёруғ бўлмаган нур таралди. Арава енгил сирпаниб, коридор бўйлаб нари кетди. Паст, хотиржам, айна пайтда ёқимли овоз эшитилди:

— Хавотирланманг. Сиз ҳар қандай хавфдан холисиз.

— Мен қаердаман?

— Сиз Кибернетик Марказнинг бош пультидасиз.

— Ўзингиз кимсиз?

— Кибернетик Марказнинг товушга тақлид қилувчи модулятори.

— Сиз бизнинг тилимизни қаердан биласиз?

— Марказ учун сизнинг тилингизни ўзлаштириш қийин бўлмади. Ажабланарлиси шундаки, сизлар ҳалигача телепатияни ўзлаштириб олмай, ҳар бири маълум маънога эга бўлган “сўзлар” деб аталувчи товушларийингидиси ёрдамида ўзаро мулоқат қилар экансизлар. Тилингизни тўла ўрганиш учун Кибернетик Марказга Игсизнинг юлдузкезар кемадагилар билан гаплашган сўзларингиз ёзиб олинган плёнкани бир неча дақиқа анализ қилиб чиқиш кифоя қилди.

— Улуғбекка нима бўлди? Нима учун алоқа узилиб қолди?

— Юлдузкезар кемангиз мутлақо хавфсизликда. Тўғри, экипаж яна бир неча соат сиз ҳақингизда ҳеч қандай хабарга эга бўлмайди. Бунинг сабабларини сизга кейинроқ билдирамиз.

— Менинг кема билан алоқа қилишимга ким монелик кўрсатди?

— Кибернетик Марказ.

— Сиз нима учун ҳадеб Кибернетик Марказ ҳақид гапиряпсиз? Унинг бунёдкорлари одамларингиз қани?

— Сайерада одамлар йўқ. Ҳамма одамлар ўлиб кетишган.

— Нима-нима? Қанақасига?..

— Буюк Ўлим Асрида ҳаммаси ҳалок бўлишган.

— Буюк... Ўлим... Асрида?..

— Ҳа.

— Ҳаммаси ҳалок бўлишган, дейсизми? Ҳаммаси-я? Энг сўнги одамгача-я?..

— Ҳозир ҳаммасини ўзингиз кўрасиз.

Тепадан тушаётган майин ҳаворанг нур сўнди, лекин ўша заҳоти кўзни камаштирувчи ёрқин қизғиш нур пайдо бўлди. Даврон жигарранг, текис полда кубларнинг жилваланаётган ва узлуксиз ўчиб-ёнаётган тўйнуқчаларига тикилганча, ҳамон қотиб турар экан, кутилмаганда ўзини қоронғи ва ёйсимон тоннел бўйлаб учиб кетаётгандай ҳис қилди.

Қўққисдан... унинг нигоҳи остида яна шаҳар кўринди. Яна ўша спиралсимон баланд бинолар, призмалар, шарлар... Лекин бу энди ўлик ва ташландиқ эмас, балки ҳаёт гуркираб яшнаган, нур ва гулларга тўла шаҳар эди.

Баъзи бинолар ўзаро томчисимон автомобиллар қатнаётган катта йўллар билан туташган. Осмонда учаётган турли-туман шаклдаги аппаратлар маълум йўналишлар бўйича ҳаракат қилар, афтидан, улар шаҳарнинг асосий транспорти вазифасини ўтарди. Даврон учувчи аппаратлар биноларнинг горизонтал “бутоқлари”даги “ликоплар”га қўнишаётганини пайқади.

Бироқ шаҳар қанчалик ғаройиб бўлмасин, Давроннинг эътибори ҳозир унда эмас эди.

Унинг кўзи пастдаги, энг яқин цилиндр асосидаги одамларга тушган, бироқ улар узоқда бўлганлари учун қоматлари ва юз тузилишларни кўролмаб фиғон бўлаётганди. Қани энди уларни яқиндан кўришнинг иложи бўлса.

Бу нарса ҳаёлига келиши билан, бирдан зиёлик қаршисида пайдо бўлди.

Зиёликнинг боши тухумсимон шаклда эди. Кўзлари — ерликларникига нисбатан ўзаро анча узоқда жойлашган ва дўппайиб чиққан қорачиғлар унга айна бир пайтда бутун чор-атрофни кўриш имконини берарди. Эҳтимол, шунинг учун бўлса керак, зиёликнинг бўйни анча суст ҳаракатланар, буниг устига, у нисбатан калта ва йўғон кўринар — бош тўғридан-тўғри танага тутшиб кетгандай туюларди. Очиқ қўллари, танасининг териси худди юзиники каби майин ва силлиқ эди.

Кенг ва япалоқ бурни пешанасидан бошланиб, юзининг ўртасида биргина ёйсимон тешик билан тугаганди; Афтидан, бурун зиёликлар организми учун яна қандайдир бошқа, алоҳида вазифани ҳам ўтарди. Лаблардан деярли холи бўлган оғзи эса хийла катта бўлиб, икки чеккасида эшитиш органлари — қопқоқсимон пластинкали икки тешик жойлашганди.

Зиёликнинг бўйи сайёранинг гравитацион кучига мос — тўрт метрча эди. Бармоқлардан ҳоли қўллари икки қизғиш сўрғичлар билан тугалланганди. Давронга унинг қўл ва оёқлари суюксиздай туюлди. Эҳтиёжга қараб улар катта ва кичик радиуслар бўйича бемалол эгила оларди.

Қўнғизлар қатори илк пайдо бўлганида, уларнинг ақлли мавжудотлар тоифасига кириши ҳақида баҳс қилиш мумкин эди. Бироқ ҳозир ҳаммаси ҳеч қандай баҳссизоқ, равшан эди. Зотан зиёликка бир қарашнингиздаёқ унда узоқ асрлар мобайнидаги мураккаб тараққиёт жараёнида юзага келувчи фикрловчи мавжудотга хос ҳамма сифатлар — ақл, фаросат, баҳодирлик, кўтаринки рух, олижаноблик, юмор ва ҳоказоларни пайқаб олиш сира қийин эмасди. У қоматдор, хушбичим ва баҳодир эди. Ер ўлчамлари мезони бўйича эмас, албатта. Бироқ унга тикиларкан, Даврон шакллар мукамаллигининг нақадар хилма-хил бўлиши мумкинлиги ҳақида ўйлаб, коинотнинг кўриниши турли-туман, аммо келишган ва баҳодир одамлари билан фахрлана бошлаганди.

— Ахир улар ҳалок бўлишган-ку! — бирдан ҳушига келди Даврон.—Бу тўрт метрлик одамлар Галактикада буткул йўқ бўлиб кетишган! Улар қандай фалокатга йўлиқишган экан?

Шу заҳотиёқ фазогир ўзини катта призма шаклидаги бино ичида, тўғрироғи, бино хоналаридан бирида кўрди. У қандайдир илмий лабораторияга келиб қолгани аниқ эди. Хонани ҳар хил рангдаги суюқликлар солинган турли ялтироқ шиша идишлар, асбоб-ускуналар тўлдирганди.

Хўмрайган қиёфали қоматдор бир зиёлик қандайдир колбани чайқаб кўраётганди. Кейин у ялтироқ датластинка олди, унга колбадаги суюқликдан бир томчи томизди-да, микроскопсимон аппарат остига қўйди. Бир неча минут қимир этмай турди, ниҳоят, журъат қилиб окулярга қаради. У микроскопдан бошини кўтарганида, бояги кайфиятидан асар ҳам қолмаганди. У эси оғиб қолгандай кула бошлади, кейин кўшиқ бошлаб, ўйинга тушиб кетди. Хонага бошқа зиёлилар кириб келишди, улар мўйсафидга хайратланиб тикилишди, бироқ кўп ўтмай ўзлари ҳам ашула айтиб, рақсга туша бошлашди.

— Бу Медицина Академиясининг бир гуруҳ олимлари,— товушга тақлид қилувчи модуляторнинг майин овозини эшигди Даврон.— Улар ҳозир хурсанд бўлишяпти, чунки инсоннинг умрини минг йилгача узайтириш мумкин бўлган препарат—аксилгенни соф ҳолда ажратиб олишга муваффақ бўлишди. Афсуски, бу кашфиёт одамларни бахтли қилмади...

Янги кўринув.

Умумий Ахборот Системаси аксилген кашф қилингани ҳақида хабар қилмоқда. Ажойиб истиқбол қаршида инсоният қалби бамисоли ларзага келди. Минг йил ҳаёт! Минг йил ичида қанча ишларни бажаришга улгуриш мумкин!

Яна бир кўринув.

Зиёнинг ҳамма медицина муассасалари одамларни аксилген билан эмлашга киришган. Мана, биринчи бахти кулганлар! Минг йил яшовчи биринчи зиёликлар!

Аксилген ишлаб чиқариш бўйича алоҳида саноат тармоғи бунёд этилди. Аксилгенлар ҳаммага етиши керак! Ҳозир яшаётганлар ва келгуси авлодлар учун!

Аксилген билан эмлаш гўё одамзоднинг кайфияти ва ташаббусига қамчи ургандай бўлди. Одамлар ўзларини худди бошқатдан дунёга келгандай ёш ва бақувват ҳис қилишди. Келажак учун энди энг дадил режаларни тузиш мумкин эди. Сайёра бўйлаб сармаст қилувчи қувонч ва завқ тўлқинлари таралди.

Бироқ...

Биринчи бўлиб социологлар бонг уришди. Улар зиёликларнинг ҳозирги ўсиш суръати шу хилда давом этаверса, минг йилдан сўнг сайёранинг аҳволи нима ке-чишини тезкорлик билан исботлаб беришди: аҳоли сони йилдан йилга орта боради, ўлиш деярли ссзшр бўлмайди... Сўнгра электрон ҳисоблаш машиналари чиқарган математик хулосалар майдонга қўйилди.

Агар бирор чора кўрилмаса, сайера аҳолисининг сони геометрик прогрессия бўйича ўсиб бораверади ва бир неча асрдан сўнг ўзининг критик қийматига эришади. Ана унда озиқ-овқат, турар жой ва инсониятнинг кўплаб бошқа эҳтиёжларини қондириш учун планетадаги барча ресурслар тугайди.

Сайёра ортиқ бирорта одамни ҳам боқа олмайди, бутун бўш майдонларни тўлдирган осмонўпар бинолар бошқа бирорта оилани ҳам сиғдира олмайди. Зиё аҳолисининг сони эса, ҳамон ўсишда давом этаверади.

Шундай қилиб, келажакда озиқ-овқат ҳам, турар жой ҳам, бўш ер парчаси ҳам муаммога айланади. Одамзод мисли кўрилмаган ҳору-зорликка дучор бўлади.

Зиё халқи ўз тараққиёт йўлларининг ҳамма босқичларидан ўтар экан, уруш, очлик, касаллик, қашшоқликларни бошдан кечириб, ниҳоят, эндигина бахтли ва ижодий яшаш ҳуқуқига эришгандай эди. Бироқ...

Сайёрада ривож топаётган ижтимоий жамиятларнинг баъзи ўзига хос хусусиятлари туфайли унда биология, медицина, генетика каби фанлар тез суръатлар билан ривожланиб, даврдан анча илгарилаб кетганди.

Эҳтимол, аксилген бир оз эртароқ, ўз вақтидан илгарироқ кашф этилгандир. Бошқачароқ шароитда, яъни зиёликлар ўз ёритгичлари системасидан ташқарига чиқиб, ўзга дунёларни ўзлаштира бошлаган маҳалда, эҳтимол, у ҳаётга муваффақиятли жорий қилинган бўлур эди. Балки ўшанда улар олдида туғилишни чеклаш проблемаси юзага келмаган бўларди.

Аммо, афсус! Олис юлдузларга учиш энди бошланган эди. Аксилген кашф этилган пайтда зиёликлар ўзларининг энг яқин қўшнилари Тао буржигга боришга улгуришган ва унинг сайёраларида ҳаёт йўқлигига тўла ишонч қосил қилиб қайтишганди. Бироқ илк экспериментал учишлар буткул бошқа иарса. Ахир гап ўзга сайёраларга оммавий равишда кўчиб ўтиш, ҳатто, кўчиб ўтишгина эмас, балки фазовий жисмларни ўзлаштириш ҳақида боряпти-да!

Зиё инсонияти бир неча аср давомида бунга эриша оладими, йўқми? Зотан социологлар сайёрада фақат бир неча асрлик хотиржам ҳаётгагина кафолат беришмоқда эди. Ундан кейин — чеклашлар, таъқиқлашлар, очлик, муҳтожлик...

Минг йиллик қувонч, ижод нашъаси, умид ва ғала-балар ўрнига минг йил яшаш учун кураш, минг йиллик кўнгилсиз ва оч-наҳор ҳаёт. Ҳозирги зиёликни ҳам мана шундай келажак кутмоқда эди.

Кўҳна сайера ҳеч қачон бунчалик кескин тортишувлар, жанжал ва ўзаро ўта қарама-қарши фикрларнинг Киддатли курашига гувоҳ бўлмаганди. Аҳолининг бир қисми аксилген билан эмлаб бўлингани вазиятни янада мураккаблаштирганди. Кейинги инъекцияларни таъқиқлаш ҳақида, ҳатто, гап ҳам бўлиши мумкин эмас эди.

Зиёнинг Буюк Кенгаши ҳафталаб кенгаш ўтказди, Ниҳоят, у юзага келган проблеманинг асосий принципларини ишлаб чиқди.

1. Ҳеч ким инсон ҳаёти мuddатини чеклаш ҳуқуқига эга эмас.
2. Зиёликларнинг ҳозирги авлоди минг йил яшаши керак.
3. Ҳаёт мuddатининг кескин узайтирилиши одамларнинг ҳаётий эҳтиёжларини қондиришга таъсир кўрсатмаслиги керак.

4. Ҳамма юқорида кўрсатилган принциплар туғилишни вақтинча чеклаш ҳисобига амалга оширилиши лозим.

Асосий принципларга таяниб, Буюк Кенгаш шундай қарор қилди:

- Сайёранинг ҳамма одамлари кечиктирилмасдан аксилген билан эмланиши лозим.

- Медицина Академиясига уч йил давомида вақтинча стерилизация қилишнинг хавфсиз усулларини ишлаб чиқиш топширилсин.

- Келгусида сайёранинг ҳамма одамларини аксилген билан эмлаш вақтинча стерилизация қилиш билан биргаликда амалга оширилсин.

Бундай қарордан ҳамма қониқиш олганга ўхшади. Тўғри, баъзан эътирозлар, хавфнинг олдин олишга интилган овозлар ҳам эшитилиб қоларди, бироқ уларга ҳеч ким қулоқ солмади. Узоқ муддат бахтли ҳаёт кечириш умиди худди ҳимоя майдонидай, ҳар қандай бошқа фикрни улоқтириб ташлайверди.

Дастлабки икки йил давомида сайёра аҳли Медицина Академиясида юзага келаётган янгиликлар билан яшади. Икки йил — олимлар олдиларига қўйилган вазифани ҳал этишлари учун шунча муддат кифоя қилди.

Академияда покиза қалбли, тажрибали олимлар ишларди. Бироқ улар жуда шошилишарди: ахир улар ҳам минг йил яшашдек имкониятнинг афсонавий шукуҳидан сармаст эдиларда.

Мана, ниҳоят, аксилген билан сайёранинг энг сўнги граждани эмланган кун ҳам етиб келди. Бу кун планета тарихида энг буюк кунлардан бири бўлиб қолиши керак, деб ҳисоблашди. Шу кундан бошлаб, ҳатто, янги сана ҳисобини бошлаш кераклиги ҳақида таклиф киритганлар ҳам топилди.

Орадан бир цеча йил ўтгач, кўтаринки кайфият ва қувончлар бошқа ҳиссиётлар билан алмашинди. Инсон психикасига бир нима бўлгандай эди. Одамлар эҳтиёткор, сусткаш ва ҳушёр бўлиб қолишди. Ҳар ким ўз соғлиғини диққат билан назорат қиладиган, озгина тоби қочса ваҳима кўтарадиган одат чиқарди. Узаро эътиборсиз муносабатда бўлиш ҳоллари кўпайди. Кутилмаганда арзимаган нарса учун қизишиб кетишлар, аҳмоқона хафа бўлишлар одат тусига кирди. Илмий экспериментларда қатнашишни истовчилар сони кескин камайиб, олий ўқув юртларининг аудиториялари бўшаб қолди. Ҳеч ким ўз ҳаётини хавф остида қолдиришни истамасди. Фазогирлар, денгизчилар, учувчилар, сув ости ғаввослари оммавий тарзда ўз ишларидан воз кечиб, тураржойлари яқинида осойишта ишлар билан шуғуллана бошлашди. Илгари яхлит бўлган инсоният тор ва чекланган дунёчасига биқиниб олган айрим-айрим индивидуумларга бўлиниб кетди. Минг йил яшашдек ажойиб имконият турганда, ҳеч ким хасталик ёки бирор тасодиф туфайли ҳалок бўлишни истамас эди-да.

Бироқ энг даҳшатлиси ҳали олдинда эди.

Вақтинча стерилизациянинг таъсир муддати аллақачон тугаган, бироқ туғилиш негадир ҳамон қайталамаётганди. Аввал, стерилизация, афтидан, ҳисоб-китоб бўйича белгиланган муддатдан кўпроқ вақтга таъсир қилса керак, деган фикр айтилди. Бироқ йиллар кетидан йиллар ўтаверди, ўн йилликларни янги ўн йилликлар алмаштирди, асрлар ҳам ўтди—одамлар, ҳатто, чақалоқ йиғиси қандай янграшини ҳам унута бошлашди.

Ана шундагина, стерилизация бўйича тажрибалар шошма-шошарлик билан ўтказилгани, стерилизаторнинг аксилген билан ўзаро таъсири эса, умуман тешириб кўрилмагани ёдга келди. Афтидан, худди шу — аксилген билан стерилизаторнинг ўзаро чапишмаси организмнинг янги хусусияти — наслсизликни юзага келтирганди. Шундай қилиб, инсон зоти тўла қирилиб кетди хавфи остида қолган эди. Айбдорларни қидиришнинг эса ҳожати йўқ эди. Ўз вақтида ҳамма минг йил яшашни хоҳлаганди. Лекин ҳеч ким авлодларнинг аҳволи нима кечишини ўйламаганди.

Бироқ... Ажабо! Бу даҳшатли янгилик зиёликлар онгига тез таъсир қилиб, уларни жипслаштирди ва уларга янги куч-қувват бахш этди. Авлодлар ҳаётини барбод қилган кечаги худбинлар бир дақиқа ичидаёқ фидойиларга айланишди. Уларда мақсад пайдо

бўлди.

Келгуси авлодлар ҳаёти, инсон авлодини сақлаб қолиш проблемаси ҳаммининг ўй-фикрини банд этган, одамлар бу ягона мақсад йўлида қайта яшаш ва ишлашга бел бойлашганди. Яна ҳаётбахш меҳнат ва ташаббускорлик авжга минди. Яқиндагина деярли бўшаб қолган аудиториялар қайтадан лиммо-лим тўлди. Миллионлаб одамлар ўз билимларини ошириш курсларига кириб ўқий бошладилар. Медицина Академиясида ишлаш учун истак билдирганларнинг гўё чеки йўқдай эди. Бутун сайёра наслсизлик сирини излашга киришганди. Одамлар йўл қўйилган хатони тузатишга интилишарди. Улар кечаю кундуз тиним билмай ўқишар, ишлашар, тажрибалар ўтказишарди. Ўйин-кулги, маишат ва саёхатлар тамом нутилганди, Уйқугагина бир неча соат ажратиларди, холос.

Бироқ одамлар кечиккан эдилар. Улар ниҳоят наслсизлик сабабларини аниқлашга муваффақ бўлишди. Аммо хатони тўғрилашнинг урдасидан чиқа олмадилар.

Биринчи аксилген қабул қилган одамлар вафот эта бошлаган, сайёрада ҳаёт сўниб бормоқда эди.

Шунда Буюк Кенгаш ҳамма етакчи олимларни тўплади. Сайёранинг энг сўнгги зиёлик ўлгандан кейин бўладиган келажаги ҳақида жиддий фикрлашиб олиш керак эди.

Энг сўнгги одам ўлгандан кейин? Бироқ одамсиз қандай келажак бўлиши мумкин?

— Бўлади! — дейишди бир оғиздан олимлар.

Зиё одами коинотда ёлғиз эмас. У оламдан кўз юмади, бироқ миллионлаб ўзга сайёраларда ҳаёт давом этаверади. Модомики шундай экан, сайёрага бошқа, муносиб цивилизация вакиллари келиб, уни сўнган ва ҳувиллаган самовий жисмга айланишдан сақлаб қолмоқлари лозим!

Шундай қилиб, одамлар батамом ўлганларидан сўнг ўзга цивилизация вакилларини таклиф қилиб, улар ҳақида маълум ижобий хулосага келгач, Зиёдаги улкан ҳалокат сиридан уларни воқиф этиш бўйича ишларни амалга ошириши лозим бўлган Кибернетик Марказни модернизация қилиш ва автомат-роботларни яратиш тартибларини ишлаб чиқиш даркор эди. Бунда ҳамма нарсани эътиборда тутиш, ҳар қандай вазиятни ҳисобга олиш, шу жумладан, агрессив кайфиятдаги цивилизация вакилларининг учиб келишини ҳам назардан соқит қилмаслик керак эди.

Шундай қилиб, Зиё олимлари ўз ҳаётларидаги энг сўнгги ишни бажаришга киришдилар.

Даврон ўша тор ва салқин коридорда. Тепадан унча ёруғ бўлмаган нур таралиб турибди, жигарранг кублар бамисоли ой нурига чўмган сокин кўл юзасидай жилваланяпти.

— Бундан чиқди, сизлар фазога биринчи сигнал узатганингизда сайёрада одам қолмаган экан-да? — сўради у.

— Йўқ, у пайтга келиб атига бир неча минг одам қолганди. Учинчи сигнал узатилаётган маҳалда сайёранинг энг сўнгги одами ҳам вафот этганди.

— Улар биз ҳақимизда ҳеч қачон ҳеч нима билишмайди,— ўйлади Даврон юраги увишиб. Кейин яна киберга мурожаат қилди:

— Бизнинг юлдузкезар кемамизни сиз қандай пайқадингиз?

— Зиёдан уч парсек нарида бизнинг соқчи зондларимиз ўрнатилган. Биз юлдузкезар кемангизнинг орбитада қолгани ва сайёрага планетолет яқинлашиб келаётганини билганимиздан кейин тўртинчи вариант бўйича иш тутишга қарор қилдик. Бу вариант планетолетнинг Кибернетик Марказ яқинида қўниши ва унинг экипажи миясининг биоэлектр майдонларини ўрганиш учун гипнотик ҳолатда бош пультага олиб келиш ва шу тариқа мулоқат қилишни назарда тутарди.

Қисқаси, ҳамма нш қуйидагича амалга оширилганди. Сиз кўнғизлар деб атаган роботлар ўрмоннинг бир қисмини йўқ қидиб, доирасимон майдон ҳосил қилишди ва ўша ердан ўзаро маълум вазиятларда жойлашиб, планетолетингиз томонга ёруғлик нури юбориб туришди. Сиз бу нурни пайқадингиз ва кемангизни майдон томонга ҳайдадингиз. 15000 метр баландликда

ҳар бири у ёки бу частотадаги тўлқинларни тўсиш қобилиятига эга бўлган қатор ҳимоя қатламлари жойлашган. Марказ юлдузкезар кема билан алоқангизни узиб қўй-ишни лозим топди.

Сиз қўнганингиздан кейин эса, кибернетик Марказ анализ учун керакли ахборотларни йиғиб бўлгач, радиотўлқинлар йўлини ҳам тўсиб қўйишга қарор қилди. Унга Зиё одамлари ғоятда эҳтиёткорлик билан иш тутишни васият қилиб кетишганди.

Марказ, разведкачи-фазогир оқил ва жасоратли одам бўлади ва у юзага келган вазиятда мулоқатга киришишга жазм этади, дея фикрлаб янглишмаганди.

Ер деб аталувчи сайёранинг вакили! Миянгизнинг биоэлектр майдонини ҳамда кемадаги материалларни обдон ўрганиб чиқиб, юлдузкезар кема билан алоқа пайтидаги гапларингизни, шунингдек бизнинг одамларимиз ҳалокати билан танишаётган маҳалингиздаги ҳатти-ҳаракат ва ҳиссиётларингизни таҳлил қилиб, Марказ Ер. цивилизацияси олижаноб ва бизга нисбатан дўстона кайфиятда, деган хулосага келди!

Зиё сайёраси энди шу дақиқалардан бошлаб сизларга тортиқ этилади!..

Ҳайрат ва ҳаяжон оғушида сукут сақлаётган Давронда Зиёнинг энг сўнги одами ҳаётининг охири дақиқаларини кўриш истаги туғилди. Уша заҳоти унинг қаршисида ярим қоронғи тор хона кўринди. Юмшоқ креслода оёқларини узатиб бир мўйсафид ўтирибди. Унинг юз қиёфаси косметик медицина ёрдамида хий-ла ёш кўринса ҳам, лекин қомати қари чолларникига ўхшаб букчайиб, мункиллаб қолган эди. Минг ёшлар атрофида бўлган бу одамнинг кўз қарашлари кишини ҳайратга соларди. Бу кўзларда мислсиз чарчоқ, таъриф қилиб бўлмас даражадаги зеркиш ифодалари мужассам эди. У рўпарадаги бир нуқтага тикилганча, қимир этмай ўтирибди. Унинг борлиқ вужуди қарахт бир ҳолга келгани, асаблари ниҳоятда таранглашгани шундоқ кўриниб турибди.

У бирдан титраб кетди. Бутун бир сайёрада якка ўзи қолганини чинакамига ҳис қилганди.

Сўнги зиёлик гугурт қутисига ўхшаш ниманидир ушлаб олганди. Дастлаб Даврон унга ҳеч қандай эътибор бермади. Зиёликнинг негадир ранги оқариб кетди, лаблари нималардир деб шивирлади, сўнгра у қутидаги қандайдир тугмачани босган эди, “шиқ” этган овоз чиқиб, ўша заҳоти хонани кўм-кўк туман қоплади. Туман тарқалганда, кресло ўрнида куйиб кетган кичкинагина қора нарса қолган, хонани эса азоннинг ўткир ҳиди тутиб кетганди...

Даҳшатга тушган Даврон яна коридорда турарди. Кубларнинг бирида қизил стрелка милтиллай бошлади.

— Ерлик биродар! Ана у ерга боринг! — Модуляторнинг овозини эшитди у.

Даврон кубга яқин келди. Шунда у мазкур куб бошқаларидан бир оз ўзгачароқ эканини пайқади. Унда тешикчалар эмас, балки чизиқчалар шаклидаги узун-узун тирқишлар бор эди. Куб “шц” этган овоз чиқарган эди, тирқишлардан бирида қандайдир оқ пластинанинг чети пайдо бўлди. Даврон уни қўлга олиш кераклигини пайқади.

Пластина жилваланувчи материалдан тайёрланганди. Унинг бир томони символлар билан тўлдирилганди.

Даврон зўр бериб тикилар экан, гарчанд символлар нотаниш бўлса ҳам, бирдан ўзини уларнинг маъносига тушунаётгандай ҳис қилди. Пластинани кўзларига яқинроқ олиб келиб, ўқий бошлади:

ВАСИЯТНОМА

Муҳтарам қардошларимиз!

Биз, қачонлардир мағрур ва бахтиёр, ҳозир эса бахти қаро халқ Сизларга ҳаётимизнинг энг сўнги соатларида мурожаат қиляпмиз.

Бизнинг цивилизация ҳали ёш эди. Биз кўп ишлар қилдик. Яна кўп ишларни амалга оширишимиз лозим эди. Бизда куч, қувват ва ирода бор эди.

Бироқ бизнинг камчиликларимиз ҳам йўқ эмас эди.

Бизни худбинлик барбод қилди.

Инсон абадий эмас, лекин инсоният абадий!

Биз ана шу оддий ҳақиқатни унутиб қўйдик. Оқибатда шум тақдир устимиздан аччиқ ҳазил қилди.

Бизни энди ҳеч нарса қутқара олмайди. Биз абадий йўқлик қаърига кетяпмиз.

Бироқ бизнинг ҳаёт қайнаган гўзал сайёрамиз қоляпти. Буюк инқирозимиз бўсағасида Сизлардан ўтиниб сўраймиз: муқаддас сайёрамизни қаровсиз қолдирманг! Унда яшаш учун авлодларингизни олиб келинг! Юртимизда инсон зоти, албатта, улуғланмоғи керак! Зотан, фақат инсонгина уни кимсасиз, бўм-бўш ва ўлик сайёрага айланишдан сақлаб қола олишга қодир!

Кибернетик Марказ Сизларга бизнинг билишаримиз ва барча энергия запасларимиз ҳақида маълумот беради. Бу запаслар сайёрани қайта оёққа турғазини ва узоқ асрлар давомида Сизларни таъминлаш учун етиб ортади. Кибернетик Марказнинг ўзи бўлса, шу дақиқалардан бошлаб тўла Сизнинг ҳукмингиз остига ўтади.

Планетамизда бахтиёр ҳаёт кечиринг!

Гоҳи-гоҳида Сизгача яшаганларни ҳам эслаб қўйинг ва ҳеч қачон уларнинг худбинларча қилган хатосини такрорланг!

Муҳтарам дўстлар, Она сайёрамизни севинг! Сўнгги соатларимиз етди! Алвидо!

САЙЁРА МУЙСАФИДЛАРИ

— Ерлик биродар! — ўша заҳоти Давроннинг қулоқлари остида модуляторнинг майин овози янгради: — Булутлар қатлами тарқатилди! Тўлқинлар тўсиқдан ҳоли этилди. Роботлар қўниш майдони бунёд этишга киришдилар. Кемага бу ҳақда дарров хабар етказиш. Шошилинг! Ҳали олдинда ишларингиз жуда кўп!..

БИРИНЧИ СИНОВ

Биз ҳикоя қилмоқчи бўлган бу воқеа узоқ келажакда содир бўлган. Ие, келажакда бўлса, ҳали содир бўлмабди-да, деб сўрарсиз. Йўқ, биз чиндан ҳам келажакда бўлиб ўтган воқеалар ҳақида ҳикоя қилмоқчимиз. Негаки кўпчилик илмий-фантастик асарларда келажакдаги воқеалар худди ўтмишда содир бўлиб ўтгандек тасвирланаверади.

Шундай қилиб, 2279 йилнинг эрта баҳор кунларидан бирида Ердан Қора Кит буржигга “Камалак” космик кемаси йўл олди. Кема экипажи бор-йўғи икки ки-ши — у пайтда ҳали дунёга келмаган ҳикоямиз қаҳрамони жажжи Шаҳнозанинг отаси ва онасидан иборат ва уларнинг ҳар иккови энди ўттиз ёшга қадам қўйишганди. Улар кўзлаган манзил олис, бинобарин сафар ҳам узоққа чўзилиши мўлжалланган. Бу даврда фазогирлар йўлда фарзандлар кўришлари, уларни ўқитиб тарбия қилишлари ва кейинчалик кемани бошқаришни уларга топширишлари лозим эди.

Ҳали қуёш системасидан чиқмай турибоқ, фазогирлар фарзанд кўришди. Қизчага Шаҳноза деб ном қўйишди. Бутун болалик ва ёшлиги фазода ўтиши аниқ бўлган бу қизалоқ жуда тез ўса бошлади. У ярим ёшдаёқ юришни, бир ёшида бемалол гаплашишни ўрганди. Икки ёшида эса, ҳатто майда-чуйда ишларда ота-онасига ёрдам берадиган ҳам бўлди.

Бирга ўйнайдиган ўртоқлари бўлмаса ҳам, у зерикмасди. Эрталаб туриб дадаси ва онаси билан бирга бадантарбия қилар, нонуштадан сўнг залга қўйилган зангори аквариумдаги тилла рангли балиқларни қотган нон ушоқлари билан боқар, туваклардаги раъногул, наъматак, тизимгул, себарга, лолақизғалдоқ ка-би ранг-баранг. гулларга ўзининг идишидан сув қуярди. Бу ишлари битгач, онаси билан бирга алифбени ўрганишга киришарди. Отаси ёрдамида ҳисоб илмини ўрганишга киришганида эса бутунлай жонланиб кетар, жажжи бармоқларини галма-гал букиб, отасининг ғалати саволлари устида роса бош қотирарди.

Дам олиш пайтларида онаси унга олисда қолган зангори сайёра — Она-Ер ҳақида ҳикоя бошлар, у ерда жуда кўп одамлар худди улардек оила-оила бўлиб яшашлари, Шаҳнозага ўхшаган жуда кўп қизчалар ва ўғил болалар борлиги ҳақида гапириб берарди. Шаҳнозани дунёдаги ҳамма нарса қизиқтирар, у ҳадеб савол ёғдираверарди. Кейин отаси унга Ердаги ҳаётни кўрсатувчи кинофильмларни қўйиб берарди.

Шу зайлда кунлар ўтаверди. Бир куни қиз отасидан:

— Ерда одамлар жуда кўп экан, нима учун биз жуда озчиликмиз? — деб сўраб қолди.

— Биласанми, қизим,— пича ўйланиб туриб жавоб берди отаси,— бизнинг мақсадимиз Қора Кит буржигга етиб бориб, инсон яшай олиши мумкин бўлган бирор сайёрани излаб топиш. Бу эса анча хатарли вазифа. Уни бажаришга шу мақсад учун ўз ҳаётларини ҳам қурбон қилишга тайёр фидойи инсонларгина қо-дир. Бундайларни қадимги замонда биринчилар деб аташган. Биринчилар тарихда ҳеч қачон кўпчиликни ташкил қилмаган. Масалан, фазога илк марта Гагарин, Титов сингари дастлабки фазогирлар битта-битта бўлиб учишган. Қуёш буржи сайёралари ўзлаштирилаётганда ҳам бу ишга икки-учдан ортиқ фазогир жалб этилмаган. Сабаби — илгари сира кўрилмаган, исон-га ҳали тилсимот бўлиб туюлган нарсалар аксари ана шу билмаслик туфайли одамни ҳалокатга дучор қилиши мумкин. Ана шу ҳалокатга учраш эҳтимоли бўл-ган одамлар сони иложи борича кам бўлиши учун биринчилар доимо озчиликни ташкил қилишади.

— Тушундим, дада. Демак, биз илгари ҳеч ким бормаган сайёрага ктыпмиз, шундайми?

— Тўппа-тўғри, қизим. Ақлингга балли.

— Ўша сайёрага етиб борганда, мен катта қиз бўламанми?

— Бўлмасам-чи!

Қизчанинг чеҳрасига табассум ёйилиб, кўзлари чарақлаб кетди.

— Эҳ, тезроқ етиб борсак қанийди! Шаҳноза олти ёшга тўлганида, отаси уни биринчи марта Бош Пулт жойлашган хонага олиб кирди. Бу — тепаси гумбаз шаклида махсус қалин шиша

билан ёпилган ва айлана кўринишидаги хонабўлиб, ўртасида усти турли электрон ва кибернетик асбобларга тўла стол турар, гир айланаси эса гравитомер, дозиметр, барометр, радиация счетчиги каби турли кўринишдаги сон-саноксиз асбоб ва анжомлар маҳкамланган одам бўйи баравар шчитлар билан банд эди. Шаҳноза ичкари кирди-ю, беихтиёр:

— Вой, чиройлилигини!..— деб юборди. У шишагумбаз орқали ҳаётида илк марта очиқ фазони кўрган,сокин ва улуғвор коинот, унда чарақлаётган беҳисоб катта-кичик юлдузларга болалик нигоҳи илк марта қадалган эди.

Дадаси аллақандай китсимон юлдузлар туркумининг пастки қисмига жойлашган каттароқ юлдузга қўли билан ишора қилиб:

— Биз бораёлтан Қора Килт юлдузи шу, — деб тушунтирди. — Унинг атрофида Ерга ўхшаш еттита сайёра айланади. Шуларнинг иккитасида ҳаёт бўлиши мумкин, деган таҳмин бор.

Шаҳноза юлдузга завқ ва ҳаяжон билан тикилиб қолди:

— Бўлмасам уларда ҳам одамлар бор экан-да?

— Ҳа, қизим, одамлар ҳам бўлиши мумкин. Бироқ улар бизга ўхшаган бўлишлари шарт эмас. Юлдузларга илк учишлар бошланган қадимги замонда ҳам одамлар коинотдан худди бизга ўхшаган,— эркак ва аёллардан иборат, икки оёқда горувчи, иккитадан кўз, қош, қулоқ, биттадан оғиз ва бурунга эга блий ақл эгаларини топишга жуда кўп куч сарфлашган. Бироқ дастлабки изланишларнинг ўзиёқ коинотда олий босқичда тараққий этган ҳаёт ҳайратда қолдирарли даражада турли-туман шаклда бўлиши мумкинлигини кўрсатди.

- Масалан, қандай?

- Масалан, ерликлар бир сайёрада худди мингоёққа ўхшаган олий ақл эгаларига дуч келишган. Маълум бўлишича, улар ўзаро оғиз ва овоз воситасида эмас, балки кўзларининг пастроғини турли-туман рангга киритиш йўли билан гаплашишар экан. Ҳар бир ранг бирор фикрни англатар экан. Ё бўлмаса, океан сувига ўхшаш кўринишдаги олий қардошларимиз билан ҳам мулоқат қилишга тўғри келган.

— Жуда қизиқ!

— Ҳа, коинотда ҳаёт жуда ажойиб экан. Айни пайтда, унинг сир ва тилсимотлари ҳануз беҳисоб. Лекин оламдаги кўп жумбоқлар одамзоднинг беқиёс жасорати, бу йўлда берилган кўплаб қурбонлар эвазига ечилган...

Қизча ўн ёшга тўлганида кема экипажининг айтарли мустақил бир аъзосига айланганди. Энди у Она-Ер, ўзлари учиб бораётган олис юлдуз, одамлар ва умуман ҳаёт ҳақида катталардек жиддий мулоҳаза юрита оларди. Лекин ота-онасига савол беришни ҳали ҳам канда қилмасди.

Кунларнинг бирида у ерлик болаларнинг ҳаётига бағишлаиған кинофильмни томоша қилиб бўлгач, отасига навбатдаги саволини берди:

— Дада, биз Ерга қайтганимизда, мен неча ёшда бўламан?

— Кема вақти билан ҳисоблаганда, йигирма бешда, қизим.

— Демак, мен кап-катта қиз бўлиб қоларканман-да?!

— Ҳа, қизим, — Шаҳноза отасининг кўзларига маъюс бир ифода балқиганини пайқади, аммо савол бермасликдан ўзини тутолмади:

— Лекин... мен буни хоҳламасам-чи?

Отаси бир кун эмас, бир куни Шаҳнозанинг шундай дейишини биларди. Бироқ буни ҳозир эмас, сал каттароқ бўлганда айтади, деб таҳмин қилганди. Унинг вазмин чехраси баттар маъюслашди.

— Она қизим,—деди у Шаҳнозанинг жажжи елкасидан оҳиста қучиб,— сен онанг иккаламизнинг юракпарчамизсан. Шунинг учун машаққатли, олис сафаримизга сени ҳам шерик қиларканмиз, озгина бўлса-да,бунга ҳаққимиз бор, деб ҳисобладик.

Бу жавоб Шаҳнозани қониқтирмади шекилли, у энди қизишиб гапирди:

— Ахир нима учун мен йигирма беш йил умримни мана шу кичик ва диққинафас кемада ўтказишим керак экан? Нима учун ерлик болалар, ўртоқларим билан бирга ўйнашга,

денгизларда чўмилишга, тенгдошларим қатори ўқишга ҳаққим йўқ?

Отасининг боши қуйи солинди. Ҳа, Шаҳноза катта қиз бўлиб қолибди! Шундай саволлар беряптики, нима деб жавоб қайтаришни ҳам билмайсан, киши. Лекин гапларидан қандайдир худбинлик ҳиди келаётгандайми наҳотки улар қизни тарбиялаш жараёнида ниманидир назардан четда қолдиришган бўлса? Тўғри, у кемада истаган ишини қилиши мумкин. Хоҳласа, соатлаб китоб ўқийди, фильмотекада кинофильмлар кўради, хоҳласа, аквариумдаги олтин балиқларни боқадилар... Лекин буларнинг бари қизда худбинлик ҳиссини туғдирувчи омил бўлишдан узоқ-ку?

Бироқ ота қизни худбинликда айблаб янглишаётганди. Шаҳноза эркинликка бўлган табиий талабини изҳор қилиш билан бирга бу масъулиятли сафардаги ўз ўрнини, ўзига ажратилган ролни аниқроқ билиб олмақчи бўлаётганди, холос.

— Агар билсанг, қизим,— деди ниҳоят отаси ҳорғин овозда,— Ердаги тенгдошларингнинг ҳар бири сенинг ўрнингда бўлишни жуда-жуда орзу қилади!

— Дилинғизни оғритиб қўйган бўлсам кечирасиз, дадажон. Фикримни аниқ тушунтиролмаётганга ўхшайман. Аввало шуни айтмоқчиманки, бу олис сафарга мен ўз ихтиёримсиз қўшилиб қолган эканман, бундан буён ўзимни қандай тутишим керак? Мустақил фазогир сингари бирор аниқ вазифани бажаришим керакми ёки роботлардай ҳамиша сизларнинг иродангизга бўйсиниб иш тутайми? Агар мен ҳам сизлар қатори бир фазогир бўлсам, нимадир иш қилишим керак-ку, ахир! Назаримда ҳозир жуда кўп вақтим беҳуда ўтаётгандай. Қилаётган ҳамма ишим асосан ўқиш ва ўрганишдан нарига ўтмаётибди. Ахир, қачон экспедицияга бирор фойда келтира бошлайман?

Отаси энди қизига уни илк марта кўраётгандай завқланиб қаради. Жуда тез улғайиб қолибди Шаҳноза! Қонуний меҳнатга бўлган ўз ҳақ-ҳуқуқини талаб қиляпти-я! Балли, она-қизим!..

Шундан кейин у қизга Ерда ёшлар ўқиш ва ўрганишга ўн-ўн беш йиллаб вақт сарфлашлари, ана шундан кейингина мустақил меҳнат йўлига киришлари, Шаҳноза эса, яқин келажакда эҳтимол, оламшумул аҳамиятга эга бўлувчи кўплаб ишлар қилишини, ҳали ниҳоятда жиддий синовлардан ўтажанини тушунтириб берди.

Дарҳақиқат, олдинда нақадар жиддий синовлар турганини Шаҳноза ҳали тасаввур ҳам қилолмасди...

Шу сўхбатдан сўнг орадан ярим йил ўтар-ўтмас «Камалак» экипажи Сомон йўлида фазонинг илк аёвсиз синовига дуч келди.

Кема одатда тинч учаётган маҳалда ортиқча энергия исроф қилмаслик учун унинг атрофидаги ҳимоявий куч майдони ўчириб қўйилар, бирор хавф яқинлашаётгани сезилгандан кейингина у ишга солинарди,

Аммо бу хавф тўсатдан келди. Бу шундай кутилмаган хатар эдики, ҳатто, кемада кузатувчи ва навигаторлик вазифасини ўтовчи позитрон мияли робот ҳам ғафлатда қолди.

Шаҳноза бу пайтда кема залида гулларга сув қуйиш билан банд эди. Тўсатдан кеманинг шипи ўта шиддат билан титрай бошлади. Кеманинг орқа бўлинмаларидан бирида хўжалик ишлари билан ғимирлаб юрган онасининг бирдан кўрқув ва саросимада қичқириб юборганини эшитди. Қиз вужудини аллақандай бир даҳшатли ғулғула қоплаб олди. Шу пайт ўз бўлмасида дам олаётган отаси отилиб чиқди-ю, микрофон орқали роботга:

— Дарҳол ҳимоя майдонини ишга сол!— деб буюрди-да, ўзи югурганича Шаҳнозанинг ёнига етиб келди. Қизга ҳеч нарса қилмаганини кўргач, гандираклаганича, талмовсираб, ҳануз алланималар деб қичқираётган онасига ёрдамга югурди. Онаси бу пайтда ҳомиладор, отасининг гапига қараганда, қизга чиройли укача туғиб беришга тайёрланаётган эди.

Шаҳноза боши айланиб, ўтириб қолди. Шу чоқ коридорда робот-навигатор пайдо бўлди. Ажабо, у худди маст одамдай чайқалар, гандираклар эди. Шунга қарамасдан у командирнинг буйруғини бажариш мақсадада зўр бериб Бош Пулт сари интиларди. Бирдан робот деворга зарб билан урилди-да, гурсиллаб йиқилди. Кейин ётган жойида бош қисмидан кўкитиштир

тутун кўтарилиб, гавдаси кемага қўшилиб билинар-билинемас, худди безгак тутган одамдек титрай бошлади.

Қиз дилидаги қўр-қув янада кучайганини ҳис қиларкан, бирдан ўзининг кечикмай Бош Пультага бориши лозимлигини сезди. Ахир, дадаси, ҳимоя майдонини ишга сол, деб бежиз буйруқ бермади-ку. Ҳа, кечикмасдан ҳимоя майдонини ишга солиш керак! Онасининг аҳволи оғирга ўхшайди, отаси у билан овора... Ҳозир фақат Шаҳнозагина фалокатнинг олдини олиши мумкин! Қиз ўрнидан туришга уринди-ю, лекн гандираклар, яна ўтириб қолди. Дилида безовталиқ ҳисси тобора кучайиб борар, бутун танаси бетўхтов титрарди. У энди йўлак бўйлаб эмаклай бошлади. Роботнинг олдидан ўтаётганда, яна кўз олди қоронғилашиб, боши айланди. Назарида қаршисида ётган робот бирдан бутун танасини узун ва қоп-қора жун босган, тўртта шохли, бойқуш кўзли ғалати бир маҳлуққа айланди-да, қизга алланималар деб имлай бошлади. Шаҳноза титраб-қақшаб яна олдинга — Бош Пульта томонга эмаклар кетди. Қизча гоҳ полга муккасидан тушар, гоҳ гандираклар елкаси билан деворга уриларди. Шунга қарамай, ҳимоя майдонини тезроқ ишга солиш мақсадими ёки орқадан жундор маҳлуқ таъқиб қилиб келаётгани ҳақидаги ваҳимали ҳисми, қизчани тобора шоширарди.

Шаҳноза Бош Пульта жойлашган хонанинг остонасига етганда, орқасига кўз қирини ташлаб, ҳалиги шохдор ва жундор маҳлуқ ҳам кетма-кет унга эргашиб келаётганини пайқайди. Ана, у ҳатто бесўнақай тишли оғзини ҳам негадир шарақлатиб очиб ёпаяпти. У қиздан нима истайди ўзи?!

Қизнинг танасидаги титроқ тобора авжга миниб, дилидаги қўрқув ҳисси даҳшатга айланиб кетди-ю, уни ичкарига бошлади. Шаҳноза хонага кириб, қандай эшикни беркитганини ўзи ҳам сезмай қолди. Лекин қаергадир бошини зарб билан уриб олди. Пешанаси бирдан темирдек қизиб, нам бўлганини сезди, унинг ёрилган жойидан қон сизиб чиқа бошлаган эди.

Шаҳноза бошқарув пультага тиралганича аранг ўрнидан турди. У энди пультадан ҳимоя майдонини ишга солувчи мослама — куч майдони тумблерини топиши керак эди.

Вой-бу!.. Бу ерда турли-туман ўчириб-ёқувчи ускуна ва мосламалар шунча кўп эдики, қизнинг кўзлари қамашиб кетди. Улар турли шаклда: баъзилари пианино клавишларини эслатар, бошқалари оддий электр чироғини ёқадиган переключателларга ўхшар, айримлари эса, дастак ёки тугмачаларга ўхшатиб ишланган, эди. Уларнинг баъзилари кўк, баъзилари қора, қизил, хулласи, турли-туман рангда эди.

Дарров ҳимоя майдони мосламасини топиш керак! Албатта топиш керак! Йўқса улар ҳалок бўлишади!

Бутун экипаж аъзолари ҳалок бўлишади!

Шаҳноза ҳар бир мослама ва ускуналарнинг тагидаги кичик оқ рамкадаги ёзувларни зўр бериб кўздан кечириб бошлади. Пультанинг четларига . қўллари билан осилганича оёғида аранг тураркан, бутун вужуди қалтирар, бунинг устига ёрилган пешанаси қаттиқ ачишарди. Ёзувларга азбаройи зўр бериб тикилганидан кўзлари ёшланиб кетди. Лекин кўз ёшларини енгилан билан артиб, ўжарлик билан кузатишда давом этди. Ҳимоя майдони тумблери қизил рангда бўлиши керак, деб ўйларди у. Негаки отаси бир гал, бирор хавф туғилганда ишга туширилиши лозим бўлган ҳамма тугма ва мосламалар қизил рангга бўялган, деб айтганди. Қиз қизил рангдаги мосламаларни кўздан кечираркан, ҳалиги жундор маҳлуқ хаёлини тобора кўпроқ банд қилаётганини ҳис қилар, шу туфайлими, дилидаги қўрқув ва саросима тобора ортиб борарди. Бирдан қиз ўнг кўзи намланиб қаттиқ ачиша бошлаганини сезди. Унг қўлини бўшатиб, кўзини артмоқчи бўлган эди, қўққисдан иккинчи қўли сирғалиб кетди-да, у полга думалаб тушди. Пешанасидан сизиб чиққан қон кўзига тушган эди. Қиз ётган жойида енгилан билан кўзини артди-да, титраб-қақшаб ўрнидан турди. Пультанинг четларига қўллари билан осилиб, яна асбоб-ускуналарга кўз тикканида, орқасида эшикка бир нима тарақлаб урилгани, кейин эшик зарб билан очилиб кетганини пайқайди. Бу — албатта, жундор маҳлуқ, деб ўйлади қизча.

У ўзини худди танасига чумоли югургандай, баданидаги ҳамма туклари тикка бўлиб кетгандай

ҳис қиларкан, ғужанак бўлиб олган, ҳатто орқасига қарашга ҳам юраги дов бермасди. Худди шу пайт катта қизил тугмача остидаги «Ҳимоя майдони» деган ёзувга кўзи тушган Шаҳноза ҳуши бошидан учаёзган бўлишига қарамай, бор иродасини тўплади, бироқ... Ҳозир жундор маҳлуқнинг ўткир тишлари орқасидан бўйнига чанг солиши ёки онаси айтиб берган эртақдаги Ялмоғиз Кампирдай ўзини ямлай бошлашини кутиб, тахта бўлиб қотиб қолди.

У дадасидан, қачон экипажга наф келтираман, деб сўраганди. Ўша фурсат мана, ниҳоят, етганга ўхшайди. Бутун экипажнинг тақдири ҳозир Шаҳнозанинг қўлида. Ҳозир у шундай иш қиладики, у оддий шароитда йиллар давомида қилинадиган ишларга татийди! Ҳа, тарихий кинофильмларда кўрсатилганидек, ҳозир Шаҳноза учун қаҳрамонлик, жасорат кўрсатиш фурсати етганди! Қаҳрамонлик йўлида қурбон бўлиш эса... Кутилмаганда орқадан дадасининг:

— Дадил бўл, қизим!—деган хириллаган овозини

эшитди-ю, бу меҳрибон товуш қизнинг елкасидаги тоғни ағдаргандай бўлди. Ўша заҳоти кучга кириб, ҳалиги катта қизил тугмага кўрсаткич бармоғини босди, кейин холсизланиб орқасига, полга ағдарилиб тушди. Бир лаҳзадаёқ ҳаммаёқ худди сув сепгандек жим-жит бўлиб қолди. Қиз ҳушидан кетган эди.

...Шаҳноза ўзига келганида, ётоқхонасида тўшақда ётганини, тепасида эса, онаси унинг бошини силаб ўтирганини кўрди. У ўрнидан турмоқчи бўлган эди, онаси қўймади.

— Вуй, ойи, мени шунақанги даҳшатли маҳлуқ қувлади!...— деди қиз шошиб.

— Тинчлан, қизим, у энди йўқ.

— Ўзи нима бўлди, ойи?— сўради Шаҳноза.

— Биз фазода инфратовуш тўлқинлари, яъни узунлиги жуда қисқа бўлгани учун биз эшита олмайдиган товуш тўлқинларига дуч келдик,— деб изоҳлай бошлади онаси,— улар одамнинг миясига, психикасига қаттиқ таъсир қилиши, уни ҳушдан кетказиши, кучлироқ частотага эга бўлганлари эса, ҳатто ҳалок этиши ҳам мумкин.

— Қизик, у қаердан пайдо бўлиб қолди?

— Менимча, шу атрофдаги бирор номаълум сайёрадан келяпти! Аниқроғи, ундан келаётган ўта юқори частотали радиотўлқинлар кемамиз қобиғига келиб уриляпти. Оқибатда кема ичида ультратовушлар ҳосил бўляпти.

— У ҳозир ҳам кемага келиб уриляптими?

— Ҳа, ҳозир ҳам. Лекин сен бизни унинг даҳшатли таъсиридан халос қилдинг. Сен катта жасорат кўрсатдинг, қизим!

— Нима, ҳозир ҳимоя майдони ишляптими?

— Сен тугмани босгандан кейин у ишлаб кетди-да, бир ондаёқ ўша даҳшатли товуш тўлқинларининг кемага йўлини қирқиб қўйди. Ўша заҳоти биз ҳам енгил нафас олдик.

— Бундай тўлқинлар Ерда ҳам мавжудми?

— Ҳа, қизим. Ерда инфратовуш тўлқинлари, асосан океанларда бўрон бўлган пайтларда юзага келади. Қулоқ билан эшитиб бўлмайдиган бу сирли товушлар

Озмунча параход ва денгиз кемаларининг экипажларни саросима ва тахликага солмаган.

— Дадам қаердалар?

— Бош Пультадалар. Дадангнинг сендан канчалик хурсанд эканликларини билсанг эди!..

Қиз бу гапдан негадир ўнғайсизланиб, бошини бурар экан ҳушбичим чехраси ширин табассумдан ёришиб кетди. У ҳаётда илк марта ўзидан мамнун эди.

ПУШТИРАНГ ФАЛОКАТ

Кўзимни аранг очиб, бир оз ўзимга келганимда, бутун танам дўқиллаб оғрир, миям жойидан худди ўпирилиб чиқмоқчига ўхшарди. Буинг устига оғзим ниҳоятда бемаза, аллақандай доридармон, одамлар, қон, тер ва юзлаб бошқа нарсаларнинг ҳидлари димоғимни ёриб юборгудай вужудимни зирқиратар, назаримда бунчалик ғайритабиий ўткир ҳидларни умрим бино бўлиб биринчи ҳис қилишим эди.

Шу пайт тепамда оқ шарпаларни илғадим. Ғўнғир-ғўнғир овозлар эшитилди. Овозлар гарчанд оқ шарпалардан чиқаётганини сезсам ҳам улар менга ниҳоятда узоқдан келаётгандай туюларди.

— Янгилик эшитдингизми?— деди шарпалардан бири дўриллаб,— ажабо, бу товуш меига жуда таниш эди,— «Олмос» космик кемаси бир соат олдин Урандан қайтибди. Ҳозиргина телегазетада эълон қилишди.

— О, шундай денг,— бу энди аёл кишининг овози эди,—ўзлари ҳам ўн йил учишди шекилли, азаматлар.

— Ҳа, роппа-роса ўн йил! Ҳозир космопортда карантин муддатини ўтаётган экан.

Шу пайт шарпалардан бири тепамда энгашди-да, хаяжонли овозда:

— Шухрат Салимович, у кўзини очаяпти!— дея хитоб қилиб.

Шухрат Салимович... Жуда таниш исм... Қизик, мен қаердаман? Булар кимлар ўзи?

Кўзимни каттароқ очиб гапирмоқчи бўлдим-у, лекин бўғзимдан итнинг хириллаганига ўхшаш овоз чиқара олдим. холос.

— Жуда соз!—овозидан эркакнинг ҳам хаяжонга тушгани аниқ эди.— Ҳаммаси кутилгандай бўляпти. Бугун у ўзига келади. Бир ҳафта ўтгач эса, хотираси тикланиб, ўрнидан туриши керак.

— Қарашларида ҳозирча ҳеч қандай маъни йўқ. Лекин томир уриш ва нафас олиши маромида,— деди аёл, кейин пича сукут қилгач, яна давом этди:

— Қизик, у вужудини итнинг танасида кўриб, ўзини қандай ҳис қиларкан?

— Ҳеч қандай. Сўнгги ўн йил ичида биринчи шогирди сифатида хулқ-атворини ипидан игнасигача ўрганиб чиқишга муваффақ бўлдим. Унинг иродаси пўлатдай мустаҳкам.

Яна бир неча дақиқалик сукутдан сўнг Шухрат Салимович қандайдир кўтаринки кайфиятда давом этди:

— Қўз-қулоқ бўлиб тулинг, Светлана Назаровна.Бугун-эрта ниҳоятда эҳтиёт бўлишимиз керак.

Шу бир ҳафта ичида оёққа туриб кетса, ишимиз беш! Ана ўшандан сўнг тасаввур қилиб кўринг! Бизнинг бу экспериментимиз бутун жаҳонга доврўф солади! Сиз билан бизни телегазеталарга ёзишади, Умумсайёра Ахборот Тармоғи тўлқнларида намоёиш қилишади...

Шарпалар ва овозлар мендан узоқлаша бошлаганини ҳис қиляпман. Мана, уларнинг ҳидини ҳам буткул сезмай қўйдим.

Мен бари бир ҳеч нарсага тушуна олмагандим. Булар кимлар ўзи? Нега уларнинг исмлари менга бунчалик таниш? Нега энди улар Ерга қайтган қандайдир космик кема, аллақандай эксперимент, кейин жаҳонга доврўф солиш ҳақида гаплашишди? Мен нега бу ерда ётибман? Умуман, мен кимман ўзи?..

Қизик, учиб кетяпман шекилли? Ҳа, осмону фалакка кўтариляпман. Осмон шундай иссиқки, назаримда кимдир олов пуркаётгандай. Қиттак ҳам шамол йўқ. Бўғилиб ўлиш ҳеч гап эмас. Дарвоқе, янглишмасам, Кимдир мени бўғяпти. Ҳа! Ўша оқ шарпалардан бири. Қайтиб келибди. Йўқ, у танамга нимадир санчяпти. Мен унга санчитиб бўпман! Ме-ен ун-га сан... чи... тиб... бўп... Вофф...

...Вофф!.. Сал шамол турди шекилли. Хайрият. Бари бир бошим зирқираяпти. Худди биров унинг ичига қўлини тиқиб, миямни таталаётгандай. Ҳидлар... Ҳидлар... Бу ерда ҳидлар шу даражада турли-туман ва шу даражада ўткирки, гўё ҳозир димоғимни тилкапора қилиб юборадигандай...

Орадан анча кунлар ўтди.

Бу пайтга келиб мен юқоридаги деярли ҳамма саволимга жавоб топишга улгурганим. Бошимнинг оғриғи ҳам анча камайган, Шухрат Салимовичнинг айтишича, «алаҳсирашларим» ҳам бутунлай қолганди. Шухрат Салимович — менинг собиқ ёрдамчим, медицина фанлари кандидати, доцент. Собиқ деяётганимнинг боиси, ҳозир у менинг лавозимимни эгаллаган, яъни жарроҳ-лик клиникасига раҳбарлик қилади. Мен эсам, ошини ошаб, ёшини яшагаи кекса профессор, буйрагим бедаво касалга йўлиққач, ўзимни фан тараққиёти йўлида қурбон қилишга қарор қилдим. Мен ўз миямни, ундаги барча хотира молекулаларини фанга тортиқ этдим. Дастлаб бу қалтис ишни миямни бирор ёшга тавсия қилиш йўли билан амалга оширмоқчи бўлдим. Леки, афсус, бундай ёшлар топилмагач, уни севикли този итим — Қоракўзга кўчириб ўтказишни режалаштирдим. Бу фикримни Шухрат Салимовичга айтганимда, дастлаб у ҳайратга тушди. Бу иш мутлақо ақлга тўғри келмаслигини айтиб, ўша заҳоти эътироз билдирди. Лекин мен бир ойлик умрим қолганми, йўқми эканини, бари бир вужудим яқинда мангу йўқлик қаърига равона бўлишини, ўзида ғоятда кўп билимларни жамлаган миям эса, ҳали кўп фойда келтиришини айтганимдан сўнггина бу ҳақда ўйлаб кўриш кераклигини билдирди.

У шундан сўнг менга бир неча кунгача кўриниш бермади. Орадан бир ҳафта ўтгачина ҳузуримга кириб келди. Мени бу пайтда сунъий буйрак лабораториясида даволашмоқда эди. Буйрагим ишдан чиққанлиги туфайли мени баланд кушеткага ётқизиб, қон томирларимни организм фаолиятини вақтинча мўътадил ишлатувчи сунъий буйрак аппаратида махсус трубкалар ёрдамида улаб қўйишганди. Шухрат Салимовичнинг қовоғи солиқ эди.

— Сиз менга жуда кўп нарсаларни ўргатдингиз, устоз,— деди у қандайдир босиқ овозда,— ҳам жарроҳлик асосларини, ҳам одамийлик сирларини. Сизни отамдан ҳам афзалроқ кўраман. Менга қолса, буйрагингизни алмаштириб, умрингизни яна...

Унинг бу пессимистик руҳдаги гапини дарров бўлдим:

— Ҳожати йўқ! Ахир айтдим-ку, мен ошини ошаб,ёшини яшаган одамман. Мана, суяк ва таналарим ҳилвиллаб ётибди. Боринг ана, буйрагимни алмаштирдик ҳам дейлик. Лекин бугун буйракни янгиласам, эртага ўпка ёки жнгаримни, индинга яна бошқасини алмаштириш лозим бўлади. Ахир, қарилик қарилигини қиладида! Умуман инсон қаригаида умрини узайтиришдан қандай наф кўриши мумкин? Бу менимча, ғирт аҳмоқлик. Бу қўшимча изтироб деган гап-ку, ахир!..

Мен бу гапларни хасталигим учун хийла заиф овозда айтган бўлсам ҳам, улар йигитга таъсир қилмай қолмади, албатта. Фурсатни ўтказмаслик керак эди. Шунинг учун яна «ҳужум»ни кучайтирдим:

— Инсоннинг танаси, организмлари қарийди. Лекин унинг мияси, унда бутун ҳаёти давомида жамланган билимлари ва хотиралари, қалби — агар у жисмоний хасталикка мубтало бўлмаса,— ҳеч қачон қаримайди. Модомики шундай экан, нега улардан инсон эҳтиёжларини қондириш йўлида фойдаланиш мумкин эмас, масалан, менинг миямни итнинг миясига кўчириб ўтказсанг, менинг танам йўқолгани билан, сен ўз маслаҳатгўйинг, устозингдан айрилмаган бўласан. Агар ўша менинг миям ўтказилган «ақлли» ит билан фикр алмашиш методикасини ўзлаштириб олсанг, (бу эса, - менимча, қийин эмас) биз сен билан то кексайгунингча илмий ва ижодий ҳамкорликни бемалол давом эттираверамиз.

— Бундай мураккаб операцияларни одамларда сира синаб кўрмаганмиз, профессор, бу ёғи қандоқ бўлади, ахир?!

— Ҳечқиси йўқ. Ахир уларни қачондир кимдир бошлаши керак-ку! Ўша кимдир биз бўлсак нима бўпти.

- Тўғри-ку-я...

- Операциянинг муваффақиятли ўтишига эса, менинг имоним комил. Бундай операцияларни ҳайвонлар, шу жумладан маймунларда озмунча амалга оширганмизми!.. Бу ишдаги муваффақиятларимиз учун мана сен мукофотга ҳам сазовор бўлдинг...

- Шундай-ку-я...

- Бундай операцияларнинг деярли ҳаммасида муваффақиятга эришганмиз. Ўйлайманки, энди экспери» ментларимизни одамларда давом эттириш учун фурсат етди!

- Нима десам экан...

- Тўғри, бизга бу қалтис операцияни ўтказишга рухсат бермасликлари мумкин. Нима бўпти? Ишни яширин ҳолда олиб борамиз. Масалан, операцияни сен, ассистент Светлана Назаровна ва яна икки ҳамшира амалга оширасизлар. Бу ҳақда бошқа ҳеч ким ҳеч нарса билмаслиги керак, вассалом. Ишимиз муваффақиятли чиқиб, ижобий натижаларга эришсак, ана уҳолда бу ҳақда эълон қилиш мумкин. Ана унда биз мислсиз кашфиётни қўлга киритган бўламиз!..

— ...Нима ҳам дердим. Умуман, мен рози!.. — Мана бу бошқа гап! Бўлмаса, операцияга шу бугунданок тайёргарликни бошлаш керак...

Операция муваффақиятли ўтди. Орадан роппа-роса етти кун ўтгач, ўзим ётган реанимация палатасидаги нарсаларни илк марта аниқ ажрата бошладим. Ана, тепамда кислород яшикчаси. Каравотимнинг ўнг томонидаги столда аллақандай медицина аппаратлари. Тумбочка. Стул.

Қўлимни кўтармоқчи бўлгандим, эплай олмадим. Ҳамма ёғим каравотга боғлаб ташланган эди. Ана шунда бутун танамни қўнғир тусли жун босиб кетганини кўриб, ҳушим бошимдан уча ёзди. Ушандаги аҳволимни бир кўрсангиз эди. Гавдамнинг бўйдор този ит қиёфасидалигини сезгач, вужудим қалтирай бошлади. Шу пайт эшикдан аввалги оқ шарпалар эмас, балки росмана собиқ ёрдамчим билан Светлана Назаровна кириб келишди-ю, менга ҳамма нарса равшан бўлди қолди. Хотирамнинг бундай кескин тикланиши ҳали анча хаста ва заиф миям ҳамда бошқа организмларим учун оғирлик қилди шекилли, кўзларим нурсизланиб, баттар мажолсизландим, бошим айланиб кетди.

Шухрат Салимовичнинг овози жуда узоқдан эшитилди:

— Аҳволингиз қалай, профессор?— ваҳоланки, ; у шундоқ тепамда энгашиб турарди. У менга, ит қиёфасидаги бир махлуққа «профессор» деб мурожаат қилаётгани менга жуда эриш туюлди. Шундай бўлса ҳам унга «яхши» деган маънода кўзимни юмиб жавоб қайтардим.

— Ё ажаб, қарашлари нақадар маъноли!—Бу ҳаяжонли хитоб Светлана Назаровнанинг оғзидан чиққанди. Менинг сўзлай олмаслигимни билса ҳам, Шухрат Салимович менга қараб гапиришда давом этди:

— Биз ҳам шундай деб ўйлаймиз, профессор. Аҳволингиз ёмон эмас. Яна уч кундан кейин туриб юра бошласангиз ҳам бўлади. Лекин ҳозир бизни қийнаёт-

ган бирдан-бир масала — сиз билан бевосита фикр алмашиш методикасини аниқлаш. Ёдингиздами, сиз, бу қийин муаммо эмас, деб айтган ёдингиз. Сиз бирмунча ҳақ ёдингиз, албатта. Биз сиз билан аввало телепатик усулда, яъни фикран гаплашишимиз мумкин. Лекин бу усулни ўзлаштириб олиш учун камида икки-уч йил машқ қилишимиз керак. Бундан ташқари фикрларингизни махсус аппарат воситасида магнит плёнкасига ёзиб олиб эшитишимиз, худди шу услубда сизга ҳам ўз гапларимизни узатишимиз мумкин. Бироқ бу ҳам унчалик эффектив усул эмас. Чунки доимо ўзимиз билан катта аппаратни олиб юришимиз лозим бўлади. Фикр алмашишга ҳам анча вақт йўқотамиз... Хуллас, биз ҳозир изланяпмиз, профессор. Бу ҳақда ўшанда сизнинг узил-кесил фикрингизни билиб олмаганимга ҳозир жуда афсусланяпман...

Улар мени яна ҳоли қолдиришди. Хаёлга чўмдим. Чуқурроқ ўйлаб кўрсам, одамлар билан оғзаки мулоқат қилиш илгари мен ўйлаганчалик осон иш эмас экан. Мен ўшанда даставвал оғзаки гаплашишни назарда тутгандим. Ахир дунёда уч-тўрт оғиз сўз айта оладиган итлар ҳам йўқ эмас-ку! Демак, итлар одамга ўхшаб гапира олишлари мумкин. Айниқса, одамга ўхшаб мушоҳада қила олувчи итлар!.. Лекин операциядан сўнг ўзимга келгач, гапиришга биринчи интилишимнинг ўзиёқ юқоридаги фикрларимни чиппакка чиқарди. Мен ҳар қанча кучаниб-тиришмай, «вофф» деган ёки хириллаган овозларни чиқаришгагина қодир эдим, холос. Яна ким билади, келажакда балки одамлардек гапиришга ҳам мушарраф бўларман. Бироқ ишончим комилки, бунинг учун кам деганда уч-тўрт йил машқ қилишим зарур.

Ҳозирча мен учун ўзгалар билан гаплашишнинг бирдан-бир йўли кўзларим эди. Кўзларимнинг ғоятда серифодалиги Светлана Назарознани бежиз ҳайратга сол-маган бўлса керак...

Бу кутилмаган хулосамдан кайфиятим анча енгиллашгандай бўлди. Лекин ҳидлар... . Ҳа, ҳидлар ҳамон менинг гўё бутун вужудимга ҳукмдорлик қиларди. Бир ҳисобдан Қоракўзнинг нерв тўқималари бу ҳидларнинг ҳаммаси одатдаги, таниш ҳидлар эканини айтиб турса, профессор учун бу сира кўникиб бўлмайдиган ҳол эди. Қоракўз гавдали, қулоқлари бўриникидай диккайган, искаптопар този ит эди. Унинг ҳид тўқималари ғоят даражада тараққий этган бўлиб, овни бир иеча ўн километрданок сезар, кейин безовталаниб, вовуллаганича мени ўша томонга бошларди...

Мени илк марта ташқарига олиб чиққанларида, кундалик ва оддий ҳидларга деярли ўрганиб улгурган эдим...

Ўша кунни клиника хиёбонида Шухрат Салимович билан ёнма-ён борардим, одамларда бирор шубҳа уйғотмаслик учун у бўйнимга ип боғлаб, бир учини ўзи ушлаб олганди. Хиёбонда айланиб юрганлар менга қизиқсиниб тикилишар, болаларига кўрсатишар, «вуй катталигини!»— деб қўйишарди. Шухрат Салимовичнинг бир-икки таниши ҳатто:

— Ўзингизнинг итингизми, доктор, жуда чиройли экан!— деб гап ҳам отиб қўйишди.

Бир пайт... Бир пайт шимол томондан мутлақо нотаниш бир ҳид келиб димоғимга урилди-ю, беихтиёр тўхтаб қолдим. Қоракўз номидан қасамёд қилишим мумкин: бундай ҳид илгари ер юзида ҳеч қачон бўлмаган! Бу, гарчанд билинар-билинемас бўлса ҳам, на қиёсини ва на таърифини қилиб бўладиган шундай ёқимсиз ҳид эдики, ундан, ҳатто, баданларим жунжикиб кетди.

Шухрат Салимович ҳам тўхтаб, менга савол назари билан тикиларкан, овозини пасайтириб:

— Нима гап, профессор?— деб сўради.

Унинг ҳеч нарсадан беҳабар осойишта юзига боқарканман, одамлар бундай нозик ҳидларни сезишга қодир эмасликларини эсладим. Умуман, ҳид билиш қобилияти итларда одамларга нисбатан бир неча ўн марта яхшироқ тараққий қилган-ку!

Мен кўзларимни дарров Шухрат Салимовичнинг назаридан олиб қочдим. Чунки саволига жавоб беришга ожиз эдим.

Шу-шу мен ўз ўтимда ўзим қовурила бошладим. Ҳид туфайли безовталигим кундан-кунга орта берди. Устига-устак қалбимда кечаётган ҳиссиётларимни ҳеч ким билан ўртоқлаша олмасдим. Бора-бора хиёбонга чиқишга ҳам юрагим безиллайдиган бўлиб қолдим. Чунки-нотаниш ҳид гарчанд билинар-билинемас даражада бўлса ҳам, кундан-кунга кучайиб борарди. Сал айлангач, Шухрат Салимович менинг палата томонга интилаётганимни кўриб, бунп чарчаганга йўярди-да, дарров истагимни бажо келтирарди.

Кунларнинг бирида ташқарида шамол турди. Шухрат Салимович одатдагича хиёбонни айлантирмоқчи бўлиб келганида, мен бошим билан шамолга ишора қилиб, ташқарига чиқишдан бош тортдим. Собиқ шогирдим ҳайрон бўлди, Пича иккиланиб тургач, елкасини қисди-да:

— Ихтиёрингиз,— дея мени ҳоли қолдирди.

Шу пайт... Шу пайт, ҳайҳот, ётган жойимда юзлаб бошқа ҳидлар орасида ўша... нотаниш ҳидни ҳам сездим! У очик деразадан шамол билан кирган эди.

Ўзи нима гап? Нега мен бунчалик безовталанаяпман? Нотаниш ҳид бўлса нима бўпти? Атрофда нима кўп — кимё заводлари кўп. Қишлоқ хўжалиги учун яна бирор янги зарурий бирикма ўйлаб топишгандир-да. Бунинг менга нима алоқаси бор?

Ўшанда шундай деб ўйладим. Бироқ... Нотаниш ҳид мени негадир ўзига буткул ром қилиб олган ва ҳатто, даҳшатга солмоқда эди.

Кечга яқин палатага Шухрат Салимович билан Светлана Назаровналар кириб келишди. Мен жўрттага ўзимни ухлаётганга солиб, кўзларимни юмиб олдим.

- Тсс... У ухляпти!— деди ассистент аёл.

- Қизиқ, бу пайтда ухлайдиган одати йўқ эди. Бунинг устига бугун негадир хиёбонни айланишдан ҳам бош тортди.

- Балки чарчаётгандир?

- — Балки. Лекин бу хилда турмай ётаверса, буткул соғайиб кетиши анчага чўзилиши мумкин. Ўзингиз яхши биласиз, жисмоний ҳаракат — организмга ёт орган киритилганда унинг она танага нисбатан номутаносиблигини йўқотишнинг муҳим омилларидан бири!

— Шундай бўлса ҳам, менимча, яна икки уч кун сабр қилишимиз керак, Шухрат Салимович. Икки-уч кунда ҳаммаси равшан бўлади. Балки уни нимадир безовта қилаётгандир?

— Безовта қилса, у бундай тинч ухлай олмасди. Шухрат Салимович сукут қилиб тургач, қатъий бир қарорга келган киши гапи оҳангида давом этди:

— Гап бундай, Светлана Назаровна: жисмонан у асосан соғайиб бўлди. Ҳамма анализлар шуни кўрсатяпти. Менимча, иккинчи этап экспериментларимизни бошлаш учун фурсат етди. Бу ишга эртаданок киришимиз керак. Чунки у билан бевосита фикр алмашиш методикасини яратмас эканмиз, бу операциямиз ҳам ҳеч қандай аҳамиятга молик бўла олмайди.

— Нима ҳам дердим. Сиз ҳақсиз, Шухрат Салимович.

Улар ташқарига йўл олишди шекилли, овозлари аста-секин узоқлаша бошлади.

- ...Янгиликни эшитдингизми, тунов куни учиб келган. «Олмос» космик кемаси бор-ку...

- Ҳа, консервацияга қўйилди, дейишаётувди.

- Ўша кема турган ангарга кирган икки механик негадир бўғилиб ўлибди. Мурдаларини эса роботлар олиб чиқишибди. Умуман, ўша ангарга яқинлашган одамлар қандайдир таҳликага тушиб, ўша заҳоти орқага қочаётган эмишлар...

Бу гапдан беихтиёр кўзларим очилиб кетди. Шухрат Салимовичнинг овози энди коридордан эшитилди:

— Қизиқ, дунёда нима ишлар бўлмайди!.. Мен ирғиб ўрнимдан туриб кетганимни сезмай қолдим. Дераза олдига келдим. Ўша нотаниш, ёқимсиз ҳид ҳамон димоғимни қитиқлар, йўқ, таъбир жоиз бўлса, тимдаларди. Мен шу топда илк марта ўша Урандан қайтган «Олмос» космик кемаси билан нотаниш ҳид ўртасида қандайдир боғлиқлик мавжудлигини пайқандим. Айни пайтда мен сергак овчи итга хос бўлган зийраклик ва таниқли олимга хос чуқур мушоҳада билан одамлар улкан ҳалокат ёқасида турганини ҳам биринчи бўлиб сезган эдим. Ҳа, буни ер юзида мен, фақат мен — Қорақўз ва олимнинг ноёб чатишмасигина аввалдак пайқашга қодир эдим!

Мен кўп иккиланиб. ўтирмадим. Шу топда. зиммамга юкланаётган инсоният олдидаги буюк миссиямни тўла англаб етмоғим учун чорак соатча вақт кифоя эди. Қоронғи тушишини пойламасданок, деразадан сакраб ҳовлига тушдим-да, клиниканинг орқа томониغا. йўл олдим. Шухрат Салимович билан хиёбон айланиб юрганимда девор панжараларидан бири .мен сиғарли даражада очиқ эканини кўрган эдим. Мен ҳар нима бўлганда ҳам космопортга қараб жўнашга қарор қилгандим. Чунки зиммамга ғоятда оғир вазифа тушганди: Ер юзидаги одамларнинг тақдири ё уёқлик, ё буёқлик бўлишида мен бош ролни ўйнашим мумкин эди.

Дарахтлар орасидан югуриб борарканман, клиникада шов-шув кўтарилганини пайқадим.

Афтидаи, менинг қочаётганимни сезиб қолишганди. Тезроқ югура бошладим.

Аэропортга олиб борадиган бекатга етиб келганимда, бу ерда ўттиз ёшлар атрофидаги дарозгина бир аёл беш ёшлардаги чиройли болани етаклаганича электробус кутиб турар, сал нарироқда яна икки-уч йигит-қизлар гурунглашарди.

Индамай боланинг ёнига келиб турдим. Бола ўша заҳоти онасига қараб:

- Вуй, манави кучукни!— дея хитоб қилди-да, мени эркалаб, бошимни силашга тушди. Онаси менга бир оз хавотирланиб тикиларкан:

- Эҳтиёт бўл, Эркин, қутурган бўлмасин тагин,— деб қўйди.

Сочи узун йигитлардан бири менга яқинлашди;

— Қутурган эмас, хола, хавотирланманг. Қутурган итларнинг кўзлари бунақа бўлмайди. Қани менга келчи, Бобик, жуда ақлига ўхшайсан. Зотинг ҳам асл экан... Қани-қани, қўлингни бер-чи...

Бахтимга шу пайт электробус келиб тўхтади. Болага эргашиб чиқиб олдим. Бу ерда боланинг ити деб ўйлашди шекилли, менга айтарли ҳеч ким эътибор бермади.

Аэропортга етиб келганимда то диктор космопортга учувчи самолёт рейсини эълон қилгунича бир чеккада беркиниб туришимга тўғри келди. Қейин иккинчи кириш йўлидан самолёт томон кетаётган одамларга эргашдим. Бу пайтда ҳамма ўзи билан ўзи овора, бировнинг менга эътибор беришга вақти ҳам йўқ эди. Оталари ё оналари етаклаб кетаётган болаларгина зўр бериб мен томонга ўгирилишга интилишар, баъзилари менга завқланиб, баъзилари хавотирга тушиб тикилишарди.

Қадамимни тезлатдим. Самолётга шошиб бораётган одамларни бир зумда ёнлаб ўтиб, улардан сал олдида бораётган — чамадонлар ортилган пастаккина электромобилнинг панасида юра бошладим. Авиатор формасидаги киши эса менга ҳай-ҳайлаб бақирганича қолаверди.

Мана, электромобиль товушдан тез учадиган баҳайбат реактивсамолётнинг чап биқинидаги очиқ люк олдида келиб тўхтади. Ҳайдовчи-робот бамайлихотир жойидан люкка тушди-да, чамандонларни бирма-бир олиб, жойлай бошлади. У орқасига ўгирилган пайтини пойлаб турдим-да, шартта электромобилга чиқиб, чамадонлар сафининг чеккасига туриб олдим.

Робот мени кўриб, ҳатто, ажабланмади ҳам. Совуққонлик билан бир қўлини бўйнимдан, бир қўлини қорнимдан ўтказиб кўтарди-да, люкка, чамадонлар орасига тикди. Мен шундай жойга жойлашдим-ки, бу ердан бутун аэропорт деярли кўриниб турарди. Ишнинг бунчалик осон кўчганидан хурсанд бўлиб улгурмаган ҳам эдимки, аэропортга кириш йўлларида бирида оқ халатли бир неча врачни кўриб, ғужанак бўлиб олдим. Мен олисданоқ улар орасидаги Шухрат Салимович билан Светлана Назаровнани таниган эдим. Улар чор-атрофга олазarak бўлиб, шошилиш ҳолда аэропорт ичкарасига кириб келишарди. Мана, улар менга бақириб қолган авиатор олдида тўхтаб, алланималарни сўраб-суриштира бошлади. Улардан сал орқароқда... электробус бекатида мен билан гаплашмоқчи бўлган узун сочли йигит турарди. Врачларни бу ерга, афтидан, ўша бошлаб келганди.

Бу пайтда робот электромобилдаги энг сўнги чамадонларни жойламоқда эди. Навбат энг сўнги чамадонга келганда, у негадир тўхтаб қолди. Мен унинг ҳисоб-китобини бузган эдим-да. Робот сўнги чамадонга тегмасликка қарор қилиб, люкни беркита бошлаганида, ҳалиги авиатор врачларга қўлини бигиз қилиб, мен ўтирган самолётни кўрсатаётганини илғаб қолдим. Лекин... Бахтимга баҳайбат двигателлар ишга тушиб, самолёт турган жойида оҳиста тебрана бошлади. Яна бир неча дақиқадан сўнг эса, биз шитоб билан осмони-фалакка кўтарилмоқда эдик.

Самолёт космопортга етиб келганда, қоронғилик чор-атрофга ўз чодирини тикиб улгурган эди. Бу мен учун қўл келди, албатта. Люк очилиб, робот чамадонларни олиб, тескари ўгирилиши билан сакраб пастга тушдим. Лекин бу гал режаларим тездан чиппакка чиқди. Самолёт атрофини авиаторлар формасидаги одамлар ўраб олишган бўлиб, ҳаммаларининг назарлари менда эди. Афтидан, уларга мени тутиш ҳақида алоҳи-да буйруқ берилганди. Буларнинг ҳаммаси Шухрат Салимовичнинг иши эканига заррача ҳам шубҳаланмадим: У, космопортга жўнаб кетганимдан воқиф бўлгач, бу ерга ҳам телефон қилишга улгурган. Ҳойнаҳой ҳали келгуси рейсда ўзи ҳам етиб келса керак.

Мен қочиш ё бошқа бирор қаршилиқ кўрсатиш бефойда эканини сезиб, бошимни эгганимча авиаторлардан бирининг қаршисига қараб бордим. Кайфиятим тобора ёмонлашиб борар, чунки номаълум ҳид бу ерда хийла кучайганди. Ёши анчага бориб қолган гавдали авиатор:

— Шаҳар ижроқўми раисининг шахсан ўзини қизиқтирган ит мана шу экан-да!— деди оҳиста бўйин ҳалқамдан ушлар экан. («Демак,— кўнглимдан ўтказдим мен,— Шухрат Салимович шаҳар ижроя комитети раисини ҳам ишга солибди».) Унга жавобан авиаторлардан бири:

- Дарҳақиқат, олий насаб итлардан экан, — деб қўйди.

- Ақли ҳам жойидага ўхшайди,—деди яна бири,— қочиш бефойдалигини сезиб, дарров таслим бўла қолди.

Мени вақтинча космопорт вокзалидаги алоҳида хоналардан бирига жойлаштиришди. Бу ерда пастаккина стол ва стулдан бўлак ҳеч вақо йўқ эди. Ҳалиги гав-дали авиатор олдимга бир бўлак қотган нон билан мис тарелкада макарон қўяр экан:

— Мана, қорнинг очган бўлса, еб ол, тортинма.Эганг келгунча шу ерда ёта турасан,— деб чиқиб кетди.Ҳақиқатан хийла очиққанимни шу топдагина аниқ ҳис қилдим. Нонни ҳам, овқатни ҳам паққос еб олдим. Шундан кейингина келгуси режаларимни тузишга киришдим. Чунки илгари ўйлаган планларимнинг бари барбод бўлган эди. Бунинг устига дилга ғулғула солувчи ҳид бу ерда асабимга ҳаддан ташқари тегаётганди.

Мени шу топда қийнаётган бирдан-бир нарса —қалбимда кечаётган хавотирли ҳисларим, фикрларимни одамларга қандай етказиш масаласи эди. Агар хяёлим-дағи тахминларим тўғри чиқса, инсоният шу дақиқаларда мисли кўрилмаган ҳалокат ёқасида турарди.

Бундай хавфни оламда биринчи бўлиб мен сезган эканман, дарров олдини олмай, тақдирнинг жиловига топшириб қўйишим— ўта кетган - даҳшатли жиноят бўлур эди.

Нафсларимни айтганда, мен нима ҳам қила олишим мумкин? Бир оғиз гапира олмасам. Бунинг устига шу туришимда одамларга ўхшаб бирор иш бажаришга ҳам қодир бўлмасам. Ҳалокатнинг олдини олишда менга одамлар, фақатгина одамлар ёрдам бера олиши мумкин. Мен эсам...

Йўқ, бирор йўлини топиш керак! Албатта, гаплашишнинг бирор йўлини топиш керак! Йўқса ҳаммамиз барбод бўламиз. Бутун инсон авлоди адойи-тамом бўлади!..

Мен ўйлаб-ўйлаб, охири, нима бўлганда ҳам, даставвал тахминларимнинг қанчалик тўғри-нотўғри эканини узил-кесил аниқлашим керак, деган қарорга келдим. Бироқ... Кўп ўтмай бу қароримдаи ҳам воз кечдим. Чунки бу ишни ҳам одамлар ёрдамисиз амалга оширишим ғоятда мушкул эди...

Эшик очилиб, хонага газдали авиатор билан Шухрат Салимович бошлиқ жарроҳлар кириб келишганда мен ана шундай қарама-қарши ва изтиробли ўйлар оғушида ўтирардим.

Собиқ шогирдим кира солиб, саволларига жавоб топиш, бир нима ўқиб олиш илинжида дарров кўзларимга тикилди. Бироқ ўша заҳоти умидлари пучга чиқди. Ўзим ҳам сезиб турибман: кўзларимда саросимадан бўлак ҳеч қандай ифода йўқ эди. Ажаб: Шухрат Салимович қўлида катта ватман қоғоз билан учи яхшилаб очилган йўғон қора қалам ушлаб олганди. Гавдали авиатор ҳам негадир менга энди бутунлай бошқача назар билан боқар, афтидан, одатдаги итлардан эмаслигимни жарроҳлар унга тушунтириб: қўйишганга ўхшарди.

Собиқ ёрдамчим бирдан қоғозни бўш столга ёзди, кейин аллақандай хавотирли товушда: «Нима гап, профессор?»— деб сўради-да, қоғозга ишора қиларкан, қаламни менга узатди. Азбаройи хурсанд бўлиб кетганимдан «вофф» деб юборганимни ўзим ҳам сезмай қолдим. Ахир, Шухрат Салимович фикр алмашишнинг мен учун энг оддий ва энг ажойиб услубини тавсия қилмоқда эди-да! Шунга ақлим етмаганини қаранг... Шартта стулга чиқиб, чўққайиб ўтирдим-да, қаламни олдингиоёқларим орасига олдим. Пича ўйланиб олганимдан сўнг қинғир-қийшиқ ҳарфларда: «Олмос» ...ангар!»—деб ёздим. Кейин қаламни қўйиб «қўлларим» билан аввал ўзимни, сўнгра ёзувни кўрсатдим. Бу билан «мен ўша ёққа боришим керак»—демоқчи эдим. - Шухрат Салимович менга қаттиқ тикилди. У менинг м-ақсадимга тушунолмаи ҳалак эди. — Бу ангарга кириш мумкин эмас,— деди авиатор қоғозини солиб.— У ерга" ҳозир соқчилар қўйилган.

- Билса бўладими, нима учун?—сўради ШухратСалимович.

- Агар хабарингиз бўлса, ангарда икки механик номаълум сабаб билан ҳалок бўлишди. Ангар ёнидан ўтаётган икки фазогир эса, тўсатдан саросимада қолиб, бўғилаётгандай йиқилиб туришди. Пайтида роботлар ёрдамга келиб олиб кетишмаганида, бу иккаласи ҳам ҳалок

бўлиши турган гап эди.

- Буларнинг сабаби аниқландими?

- Ҳозирча йўқ. Ўтказилаётган текширувлар деярли ҳеч қандай натижа бермаяпти...

Шухрат Салимович бир зум менга тикилиб турди-да, яна авиаторга юзланди:

- Ўртоқ бошлиқ, профессорга ангарга кириш учун расмий рухсат берилиши керак. Менимча, у бизга қоронғи бўлган кўп нарсалардан хабардор.

- Айтяпман-ку, у ерга ҳозир яқинлашиш ҳам мумкин эмас.

Мен яна қаламни оёқларим орасига олиб, қоғоз устига энгашдим: «кислор маска». Бунни ўқиғач, жарроҳлар яна савол назари билан бошлиққа тикилишди. У эса елкасини қисиб, паст овозда:

— Ихтиёрингиз,— деди. Кейин ўша заҳоти товушини кўтариб, қўшимча қилди:— Лекин айтиб қўяй, бу иш натижасида юзага келиши мумкин бўлган у ёки бу кўнгилсиз ҳодиса учун жавобгарликни бўйнимга ололмайман.

Мен дарров қоғозга: «Биз рози!» — деб ёздим.

Орадан бир соатча ўтгач, биз, яъни Шухрат Салимович ва мен ҳалиги авиатор бошқариб бораётган енгил электромобилда сирли ангар сари йўл олдик.

Нотаниш ҳид энди ниҳоятда кучайиб кетган, назаримда бунини ҳамроҳларим — одамлар ҳам сеза бошлашган эди. Ҳид таъсириданми, мен ҳатто, даҳшатга тушиб, тиззаларим қалтирар, Шухрат Салимович ва авиаторнинг юзларини эса, аллақандай хавотирли бир ифода эгаллаганди. Уларни синчиклаб кузатар эканман, одамлар ҳидни бевосита сезишмаётгани, ҳид уларни вас-васага сола бошлаганини сездим. Ҳа, бундай нозик ҳидни бевосита пайқаш учун албатта ит ёки бўри бўлиш керак. Шу пайт авиатор машинани тўхтатди-да:

— Ангарга бир километрча қолди. Бу ёғига кислород маскани киймасак, ишимиз чакки бўлиши мумкин,—деди маскани юзига торта бошлади.

Шухрат Салимович менга маска кийишда ёрдамлашиб юборди-да, (менга одамлар киядиган кислород маскаларининг махсус размери тўғри келганди), ўзи ҳам бирпасда кийиниб олди.

Елкамизга ортиб олган қизил баллонлардаги тоза кислород билан нафас ола бошлаганимиз учун дилга ғулғула солувчи нотаниш ҳид ҳам илк марта димоғимни тарк этди. Операция бўлганимдан буён биринчи бор енгил нафас олиб, чор-атрофга назар солдим. Машинамиз тунги чироқлар ва турли маёқлар нурига чўмган улкан космопортнинг текис бетон йўлларидан бири бўйлаб елиб бормоқда эди. Кўп ўтмай электромобиль чироғи йўллар четроғида чап қўлига қизил боғич боғлаган ва ўнг қўлини кўтараётган қоматдор бир мўйсафидни ёритди-да, ўша заҳоти электромобиль унинг ёнгинасига келиб тўхтади. Мўйсафид ҳам кислород масканини кийиб олганди.

Авиатор машинанинг очиқ деразасидан бошини чиқариб, чолга мурожаат қилди:

— Рухсатномамиз бор. Мана...Мўйсафид авиатор узатган қоғозни ёруққа солиб, кўздан кечирар экан, куюниб деди:

— Ахир бу нима деган гап?! Бир ойдан бери не-не профессорлар, не-не академиклар келиб, ҳеч нарса аниқлаша олмас-я! Ана сизга ҳангома! Деярли ҳар куни текшириш ўтказишади. Лекин кўп ўтмай тарвузлари қўлтиқларидан тушиб қайтиб кетишади. Баъзан кўрқувдан этларим жўнжикиб кетади. Ана сизга ҳангома!.. Хўш, сиз кимларни олиб келдингиз? Яна олимларнидир-да! Э-ҳа, ит ҳам бор денг. Академиклар ҳеч нима қила олмагач, ит нима қилиб берарди. Лекин, ё тавба,бу итингининг қарашлари жуда бўлакча-я! Худо ҳақ-қи, худди одамга ўхшаб қарайди-я, кишига! Ана ҳангома-ю... Хайр, майли, йўлингизни берсин. Олимларнинг аламига зора мана шу ақлли ит бирор иш чиқарса!..

«Олмос» консервация қилинган ангар тўққиз қа-ватли оддий тураржой биноси ҳажмидаги баҳайбат инженерлик иншооти бўлиб, ичидан гигант зални эслатар ва у юлдузкезар кема таъмир қилинадиган махсус жой вазифасини ўтарди. Биз кириб келгағимизда, бу ерда баҳайбат фазо кемаси ва бир чекада турган — устида турли чизмалар сочилиб ётган столдан бўлак эътиборни тортадиган ҳеч нима йўқ эди.

Мен югурганимча, маска кийган шерикларимнинг кузатувида кеманинг чор атрофини синчиклаб кўздан кечириб чиқдим. Кема корпусида шубҳали ҳеч нима йўқ эди.

Махсус ҳавозалар бўйлаб жадаллик билан кеманинг юқори томонига интилдим. Орқамдан изма-из Шуҳрат Салимович келарди. Собиқ шогирдим ҳеч нарсага тушунолмаي ҳалак, ҳамма ҳаракатларини беихтиёр бажармоқда. Уни бунчалик кулгили ҳолда биринчи кўришим эди. Пастда бўлса авиатор биздан кўз узмасди.

Кеманинг бутун корпусини обдон кўздан кечириб чиқишим учун бир соатча вақт кетди. Менинг мўлжалим бўйича, кема сиртининг бирор жойида нуқтадек, эҳтимол, ундан ҳам кичикроқ бир доғ бўлиши керак эди. Бироқ, эвоҳ, бутун ўйларим чиппакака чиқди. Кема сирти ойнадек топ-тоза, бирор доғдан асар ҳам кўринмасди.

Қизиқ, бу сира мен кутмаган ҳаёл эди. Миямга келган фикрдан оёқларимгача музлаб кетди. Наҳотки ҳамма тахминларим сароб бўлса?.. Йўқ, бундай бўлиши мумкин эмас.

Шу пайт фавқулодда калламга келган ўйдан қалқиб кетаёзим. Ҳид! Ўша нотаниш ҳиднинг манбаини аниқлаш керак! Ана шундагина кўзланган мақсадга эришиш мумкин. Лекин... буни қандай қилиб амалга оширса бўларкин? М-аскани бошимдан олсам, номаълум газ туфайли бўғилиб ҳалок бўлишим турган гап. Бошқа нима қилиш мумкин?.. Янглишмасам, бунинг бошқа йўли йўқ. Уша номаълум ҳид манбаини аниқлашнинг бирдан-бир йўли — маскани қисқа муддатга ечиб, ҳавони ҳидлаш. Ана шундагина ҳид концентрацияси ва унинг йўналиши бўйича манбага йўл топиш мумкин.

Собиқ шогирдимга юзланиб, олдинги оёқларим билан ёзиш ишорасини қилиб, қалам сўрадим. Шуҳрат Салимович дарров тушунди, шимининг чўнтагидан қа-лам чиқариб, менга узатар экан, бемалол кема корпусига ёзаверинг, дея ишора қилди.

Қинғир-қийшиқ ҳарфлар сафини кема корпуси узрабита бошладим: «Мен маск еч. Керак. Соғ. яхши»—сўнги нуқтани қўйишга улгурмадим. Худди ўша нуқта қўйилиши керак бўлган жойда тарикдек пушти ранг доғга кўзим тушди-ю, танамдаги бор тукларим тикка бўлиб кетаёзди. Мен сирли ҳодисанинг асосий калитини ниҳоят, топган элим.

-Мана ўша даҳшатли заррача Ердаги илк эволюцион фаолиятини бошлаган жой. Стерилизация хизмати ходимларининг ўз вазифаларига бир неча лаҳзалик совуққонликлари туфайли зарарсизлантирилмай қолган ўзга дунёлик бу заррача ҳозир қаерларда изғиб юрибди экан? Эҳтимол, мутлақо тасодифан тирик қолган бу ўзга самовий жисм вакили ҳозир қандай шакл олди экан? Умуман у Ердаги оддий зарралардан нима билан фарқ қиларкин? Бу саволларга дарҳол жавоб беришим қийин эди. Лекин менга шу нарса аниқ эдики, нотаниш заррача ҳали ангардан чиқиб кетишга улгурмаган. Эҳтимол, у ҳозир мутлақо заррача эмасдир. Лекин бари бир у қаердадир ангарнинг ичида эди. Чунки одамларнинг бўғилиб ҳалок бўлиши ҳодисаси ҳозирча бошқа бирор жойда эмас, фақатгина мана шу ангарда юз берган. Менинг тахминимча, ҳаво таркибидаги кислород билан реакцияга киришиб, нотаниш ҳид — Ер атмосфераси учун мутлақо ёд бўлган ғалати газ бирикмасига айланаётган ҳам ана шу заррача эди!

Ҳа, юзаки қаралганда, бу сира ақлга сиғмайдиган нарса эди. Лекин дақиқа сайин бунинг айнан шундай эканлигига ишончим тобора рртиб бормоқда эди.

Мен энди маскани ечишдан аввал ангарнинг ичини ҳам обдон кўздан кечириб чиқишга қарор қилдим. Шуҳрат Салимовични яна ҳайратга солиб, қаламни тишларим орасига қистирдим-да, бирдан пастга интилдим. Ангар бўйлаб оҳиста одимлар эканман, унинг шипини, деворларини, полини зўр бериб назаримдан ўтказардим, Йўқ, бу ерларда шубҳа уйғотадиган ҳеч нарса йўқ эди.

Ҳайҳот, энди нима қилиш керак? Наҳотки, заррача ангардан чиқиб кетишга улгурган бўлса? Йўғе, у ҳозирча шу ерда. Қаердадир ангарнинг бирор жойида яшириниб ётибди. Лекин қаерида? Эндиги ҳамма гап мана шу саволга тўғри жавоб топишда қолган эди.

Дарвоқе, ҳид Манбаи!..

Менга тикилиб турган Шуҳрат Салимовичга юзланиб, маскамга ишора қилдим. Собиқ

ассистентим мени одатдагича ўша заҳоти тушунди. Бошини силкиб, ниқоб , инидаги кўзларини юмиб қўйди.

Кислород маскам ечилгач, тўйиб нафас олганимни биламан, кўз олдим қоронғилашиб думалаб кетаёзим: Шухрат Салимович олдинги оёқларимдан маҳкам ушлаб қолиб, маскани юзимга тутмаганда, муккадан тушншим турган гап эди. Ажабо, нотаниш ҳид концентрацияси бу ерда шу даражада кучли эдики, унинг қай-си томондан келаётганини аниқлаш мутлақо мумкин эмас эди. Бироқ, яна бир ҳалигидай нафас олсам иш энгиллашарди. Лекин... шундай қилсам, ҳаётдан кўз юмншим ҳеч гап эмаслигини тушундим. Начора! Бутун инсониятнинг тақдири олдида биргина одамга ўхшаб мушоҳадалай оладиган итнинг ҳаёти нима деган ган, ахир!

Шухрат Салимовичга маскани кўрсатиб, уни яна туширишни илтимос қилдим, Энгил-енгил ҳаво олар эканман, кутилмаганда ҳид сезилар-сезилмас оқим тариқасида ўнг томоидаги берк эшик томондан келаётгандай туюлди. Бироқ нафас олишим менга жуда қимматга тушди. Негадир даҳшатга тушиб қалтирай бошлар эканман, эшик томон интиламандея Шухрат Салимовичнинг қўлидан чиқиб кетдим-у, ўша заҳоти гандираклаб, зарб билан деворга бориб урилдим. Ҳушимни йўқотдим. Шу алпозда қанча ётганимни билмайман, бир пайт ўзимга келсам, бошимга яна маска кийгизилган, Шухрат Салимович билан авиатор эса зўр бериб кўкрагим ва қорнимни массаж қилишарди,

Мен тура солиб ҳалиги эшикка қарадим. Эшик девор рангида бўлиб, очилмайдиган қилиб михлаб ташланганди. Уни дарров пайқаманганимизнинг боиси ҳам шунда эди. Даставвал эштиборимни тортган нарса эшикнинг калит суқиладиган тирқиши бўлди. Ҳа, бу тирқиш ҳозир кўзимга ниҳоятда шубҳали кўринмоқда эди.

Узала тушиб ётганимча, тишимдаги қаламни олд оёқларим орасига олиб, энди полга ёзим: «Эшикни очинг!»

Уша заҳоти авиатор қаердандир омбир ва лом топиб келди-да, бир неча дақиқа ичида эшикни очди,

Эшик остонасидан ҳатладим-у, тахтадай бўзрайиб, бир зум қотиб қолдим. Шухрат Салимович билан авиатор ҳам менинг аҳволимга тушишганди. Бу, афтидан, кислород баллонлари сақланадиган хона бўлиб, «Ол-мос» консервацияга қўйилгач, автоматик равишда кераксиз бўлиб қолганди. Бу ерда кишини ҳайратга соладиган нарса шунда эдики, кислород баллонлари-нинг газ чиқадиган оғзини на кўпиклигини ва на оқ мочалкалигини ажратиб бўладиган оддий шар шаклидаги массалар ўраб-чирмаб олганди. Девор тепасигақарадим-у, ҳайратим баттар ортди. Хонага совуқ ҳаво келтирувчи конденционер тешикларига ҳам шундай массалар, у ердан чиқаётган ҳавони бамисоли сўраётгандай, ёпишиб олишганди. Менинг имо-ишораларим билан дарров эшикни беркитишди. Ниҳоят, мен сирли ҳодисанинг тагига етгандай эдим.

Шерикларимга қарадим. Улар иккаласи ҳам ҳайрат ичра ўша ғалати массаларга тикилганча серрайиб туришар, худди аллақандай нажот кутаётгандай менга бот-бот назар ташлашарди.

Ҳамроҳларим олдида ҳамон чўккалаб ўтирарканман, ниҳоятда чарчаганимни шу топдагина аниқ ҳис қилдим.

Тишларим орасидаги қаламни чиқариб, одатимча уни олд оёқларим орасига олдим-да, энг сўнгги кучларимни ишга солиб, полга: «Стер. суюқ. кел!»—деб ёзим. Авиатор тезгина чиқиб кетди-да, лаҳза ўтмай, ўнг қўлида шлангга уланган тўппончасимон қурилмани кўтарганича қайтиб кирди.

Мен бошим билан имо қилиб, суюқликни кўпиксимон массаларга сепиш кераклигини билдиришим ҳаманоқ авиатор ишга тушиб кетди. Шубҳасиз Шухрат Салимович ҳам, авиатор ҳам шу дақиқаларда ниҳоятда муҳим ва буюк вазифани бажараётганимизни аллақачон тушуниб етишган эди.

Мен бўлсам энди азбаройи чарчоғимнинг зўрлигидан полга ёнбошлаб олгандим. Стерилизация кислотаси таъсирида бирин-кетиб эриб, тобора йўқолиб бораётган кўпиксимон массаларга

лоқайд ва паришон тикиларканман, кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ғалати воқеалар тизими бирма-бир кўз олдимга кела бошлади.

...«Олмос» кемасига бепоён фазонинг қаеридадир илакишган ва тасодиф туфайли тирик қолган пушти ранг заррача кема консервацияга қўйилгач, даставвал ангарнинг ҳавосидаги кислород билан секин-аста реакцияга кириша бошлаган. Ғалати кимёвий хоссага эга бўлган заррача, кислородни ютиб, ўзидан ҳавога таркиби бизга номаълум газни тарқатишга киришган. Шу процесс жараёнида ўзи тобора катталашиб, «семириб» бораверган.

Нўхатдек шаклга келган заррача, табиийки, ангардаги кислород мўлроқ бўлган жойга қараб интилади. Кема корпусида пушти ранг из қолдириб, кислород баллонлари беркитилган хона сари учади. Мана, у эшик тирқишгача қўнади. Ҳозирча унга шу ердан чиқаётган кислород ҳам етарли. Катталашган сайин, унга бу кислород камлик қилади. Тирқишдан ўтиб, мурвати яхши беркитилмаган кислород баллонларидан бирига қараб учади. Афтидан, бу ердаги баллонларнинг кўпчилигидаги кислород чала ярим ишлатилганга ўхшайди. Мана заррача янада «семириб», биргина баллон тешигидан чиқаётган кислородга қаноат қилмай қўяди. У бир неча бўлақларга бўлиниб, бошқа баллоиларга ҳам учиб ўтади. Ҳар бир бўлақ энди ўз йўлича «семира» бошлайди.

Дарвоқе, кондиционер тешиклари-чи, улардан ҳам тоза ҳаво келяпти-ку. Ана, кислородга яна роса тўйинса бўладиган жой. Заррачанинг яна бир неча бўлақлари энди кондиционер тешиклари сари йўл олади. Бу орада мазкур массалар ўзидан ажратаётган нотаниш газ аллақачон ангар тирқишларидан ташқарига чиқишга улгуради, чор-атрофга тарқалади.

Нотаниш ҳид орадан бир ой ўтгач; менинг бир шаҳримга ҳам етиб боради. Бу ерда уни профессорга ўхшаб мушоҳадалай олувчи Қорақўз номли ит вақтида сезиб қолмаганда, воқеалар йўналиши қандай тус олишишини тасаввур қилиш қийин эмас.

Ҳа, ундай ишлар буткул бошқача бўлур эди. Менинг тахминий ҳисоб-китобим бўйича, ҳалиги кўпиксимон массалар ангарнинг тешик тирқишларидан бир амаллаб ташқарига чиқиб олгач, геометрик прогрессия бўйича кўпайиб, Ер атмосферасидаги кислородни аёвсиз ютиб, камайтириб бориши, улардан чиққан даҳшатли газ эса, ярим йил ичидаёқ бутун Ер юзини эгаллаб олиши лозим эди. Одамлар дастлабки даврда ўзидан кислород чиқарувчи дарахтлар ва турли яшил ўсимликларнинг шохларига илашган кўпиксимон массаларга, шубҳасиз, унчалик эътибор қилишмайди. Эътибор қилишганда эса, кеч бўлар, яъни кўпиксимон массалар йўқотиб бўлмас даражада кўпайиб бутун дунёга тарқалиб кетган, улардан чиқаётган даҳшатли ҳид эса; одамларда тахлика ва саросима ҳисларини уйғотиб, офатга қарши бирон-бир ҳаракат уюштиришларига йўл бермай қўйган бўлур эди.

Шундай қилиб, кўпиксимон масса Ер атмосферасида кислород батамом тугамагунча кўпайиб бораверишн, нотаниш ҳид туфайли даҳшатга тушган одамлар эса, ҳаво етишмаётгани сабабли оммавий қирғинга учраши керак эди. Кўз кўриб қулоқ эшитмаган бундай улкан қирғинни тўхтатишга эса ҳеч ким ва ҳеч нарса қодир, бўла олмас эди.

Тасаввур қиялмасизми, буларниинг ҳаммасига тасодифан стерилизация қилинмай қолган ўша нушти ранг заррача сабаб бўларди.

Ҳозир эса биз, яъни менинг истеъдодли шогирдим Шухрат Салимович, анави камтарин авиатор ва каминангиз бир-икки соатли уринишлардан сўнг ана шундай даҳшатли ҳалокатнинг олдини олишга муваффақ бўлгандик.

Ҳамон полда ёнбошлаб ётарканман, операция бўлган давримдан буён кўнглим илк марта тўла таскин топгандай эди.

Профессорнинг кўз кўриб, қулоқ эшитмаган бу жасорати олам бўйлаб яшии тезлигида тарқалди. Шухрат Салимович раҳбарлик қилаётган клиникага юзлаб

мактублар кела бошлади, Кўпчилик, башариятни улкан инқироздан сақлаб қолган, бу йўлда ўз ҳаётини мислсиз хавф остига қўйиб ғалабага эришган алломанинг қаҳрамонлигига тасаннолар ўқиган эди. Лекин юзга яқин ёш-ёш йигитлар, бундай одам ит қиёфасида асло қолмаслиги

кераклигини ёзишган, уни яна одам қиёфасига қайтариш учун ўзларини қурбон этишга ҳам тайёрликларини; яъни ўз таналарига профессорнинг миясини кўчириб ўтказишни илтимос қилишганди. Шундай ажойиб инсон албатта одам қиёфасида яшаши керак, дея алоҳида таъкидлашганди улар.

Шуҳрат Салимович бу мактубларни профессорга кўрсатган эди, у кўз югуртириб чиққач, ўйчан нигоҳини рўпарадаги бир нуқтага тикди. Собиқ шогирди синчковлик билан боқиб, унинг кўзларидан қуйидаги маънони ўқиди: «Бу — жуда қалтис ва нозик масала. Бирор қатъий қарорга келишдан аввал жиддий ва ҳар томонлама ўйлаб кўриш керак...»